

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Prosopografická analýza kutnohorských městských elit na
přelomu pozdního středověku a raného novověku
v souvislosti s dolováním stříbrné rudy**

Bakalářská práce

Autor: Štěpán Drtina

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie – společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání bakalářské práce

Autor: Štěpán Drtina

Studium: P14P0712

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Prosopografická analýza kutnohorských městských elit na přelomu pozdního středověku a raného novověku v souvislosti s dolováním stříbrné rudy**

Název bakalářské práce AJ: Prosopographic Analysis into burghers-Elite representatives in Kutná Hora at the Turn of the late Middle-Ages and the Early Modern Era related to the silver Ore Mining activities

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Za pomoci prosopografické metody a studia kutnohorských městských knih budu odkrývat kariéry, vztahy a původy jednotlivých osob, které měly na přelomu pozdního středověku a raného novověku v Kutné Hoře velký vliv v dolování stříbrné rudy. Postupem času téma upravím, podle toho kam mě studium pramenů přesně zavede.

NOHEL, Roland, Kutnohorské erbovní rody, Kutná Hora 1998. KEJŘ, Jiří, Právní život v husitské Kutné Hoře, Praha 1958. LEMINGER, Emanuel, Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912. KOŘAN, Jan, Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském, Praha 1950. JELÍNEK, Zdeněk, Kutnohorské mincovní účty z 2 pol. XV. a 1 pol. XVI. století, in: Numismatický sborník 9, 1965 - 1966, s. 129 - 179. HOUDKOVÁ, Jarmila, Obchod s kutnohorskou mědí v 2 pol. 15 století, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory, Praha 1960, s. 87 - 102. BOROVIČKOVÁ, Jana - STOČES, Jiří, Nové metody - prosopografie, in: Studie a články. K dějinám vědy a vědeckých institucí, Praha 2002, s. 47 - 61. NODL, Martin, Středověká prosopografie jako metoda inovace, in: VIII, sjezd českých historiků (Hradec Králové 10 - 12.9 1999), Dolní Břežany 2000, s. 146 - 149.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Oponent: Mgr. Bára Fišerová

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení,

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a pod vedením školitele PhDr. Ondřeje Tikovského, Ph.D, za jeho vedení a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Kutné Hoře dne 11. 5. 2017

Štěpán Drtina

Poděkování

Zde bych rád poděkoval PhDr. Ondřeji Tikovskému Ph.D., za jeho odborné vedení, cenné rady, ochotu, vstřícnost a za to, že si ve svém nabitém programu našel čas pro mou práci. Dále bych chtěl poděkovat především za odbornou pomoc, cenné rady, vstřícnost a ochotu Mgr. Viktora Pohanky, který mi mou práci v Státním okresním archivu v Kutné Hoře značně ulehčil a bez kterého bych nemohl pracovat tak hladce. Stejně tak bych chtěl poděkovat své rodině za veškerou podporu, kterou mi během mého studia poskytla.

Anotace

Štěpán DRTINA, *Prosopografická analýza kutnohorských městských elit na přelomu pozdního středověku a raného novověku*, Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Hradec Králové 2017.

Bakalářská práce postihuje pozdně středověké kutnohorské měšťanstvo na příkladu kariér tří vybraných významných osob z jejich řad. Analýza měšťanství se však nevztahuje pouze na Kutnou Horu, ale začíná již u geneze samotných měst a měšťanstva jako takového. Věnuje se též vnitřnímu organismu fungování městské správy. Všechny tyto poznatky jsou následovně aplikovány přímo na příklad Kutné Hory.

Klíčová slova: Kutná Hora, pozdní středověk, města, měšťané, městská správa, městské knihy

Annotation

Štěpán, DRTINA, *Prosopographic Analysis into burghers-Elite representatives in Kutná Hora at the Turn of the late Middle-Ages and the Early Modern Era related to the silver Ore Mining activities*, Bachelor Degree Thesis, University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Hradec Králové 2017.

The bachelor-thesis discusses the late-medieval burghers in Kutná Hora through three examples of notable personalities. The analysis covers not only the scope of Kutná Hora, it also includes a broader context of the genesis of boroughs and burghers as specific social stratum. The text also summarises the facts on the inward organism of municipal administration and its functioning. Such facts are consequently applied in the interpretation of the above-mentioned three cases.

Key words: Kutná Hora, late middle-ages, boroughs, burghers, municipal administration, municipal record

Obsah

Úvod.....	8
1. Zhodnocení použité literatury.....	10
2. Zhodnocení použitých pramenů.....	13
3. Vznik a vývoj Kutné Hory.....	15
4. Středověké město a měšťanstvo v Království českém.....	18
4.1 Město jako pojem, jeho rozdělení a vnější vztahy.....	18
4.2 Předhusitský patriciát a porevoluční měšťanstvo.....	23
4.3 Samospráva královských měst.....	31
5. Kutná Hora a její městské elity.....	34
5.1 Politické a sociální postavení Kutné Hory.....	34
5.2 Prokop Alder Lošan.....	36
5.3 Ambrož z Hrádku.....	45
5.4 Jan Charvát z Ostrova.....	49
Závěr.....	55
Seznam použitých pramenů.....	57
Seznam použité literatury.....	58

Úvod

Druhá polovina 15. století byla pro Kutnou Horu dobou opětovného rozvoje a dosažení dřívějšího privilegovaného místa. Městské síly se dokázaly účinně obnovit a vytvořit si opět vedoucí postavení mezi ostatními městy českých zemí. Vytvořila se zde úzká skupina privilegovaných a skutečně bohatých měšťanů mající opravdové bohatství, kterému se ostatní obyvatelé stěží vyrovnali. O Kutné Hoře bylo napsáno již bezpočet prací, ale toto období je zatím ve vztahu k vedoucím elitám víceméně ponecháno stranou. Většina prací se totiž věnuje otázkám okolo fenoménu dolování a mnou sledované období je popsáno především ze strany nového rozvoje těžby. Bakalářskou práci týkající se středověkých dějin Kutné Hory jsem měl v plánu psát již od prvního ročníku svého studia. Toto téma jsem si tedy zvolil proto, abych se pokusil přispět k dějinám svého rodného města něčím novým a ne pouhým mechanickým opakováním a potvrzováním známých faktů.

Pro studium druhé poloviny 15. století je dochována řada městských knih postihujících majetkoprávní transakce dotýkající se velkých měšťanských majetků ve městě. Pro soubornou práci o této dějinné epoše zatím však nebyly využity. Moje práce si však za cíl neklade komplexní postihu problematiky kutnohorského měšťanstva druhé poloviny 15. století, jelikož snažení vedené tímto směrem by vyžadovalo mnohem rozsáhlejší práci s danými městskými knihami, bez vize stoprocentního úspěchu. Cílem výzkumu je studiem některých jednotlivých měšťanů poukázat na některé z aspektů pozdně středověkého vývoje zdejšího měšťanstva. Sonda do života jednotlivců je pokus o zhodnocení jejich individuálních kariér a majetkových strategií na základě přímého studia některých dochovaných městských knih z daného období a příslušné literatury. Mé pojetí práce je prosopografické ve smyslu výzkumu několika příslušníků výrazné sociální skupiny v jedinečném historickém místě a ve výrazné historické epoše, a to zejména z hlediska jejich hospodářských kariér.

V první kapitole se věnuji samotnému vzniku a historickému vývoji Kutné Hory od jejich počátků zhruba do poloviny 15. století, kdy již začíná období popisované dále v mojí práci. Zvláště pak zajímavá a stále neuspokojivě vyřešená zůstává otázka samotného počátku důlní činnosti na Kutnohorsku. Po tomto krátkém historickém úvodu následuje zhodnocení dostupné literatury a využívaných pramenů. Třetí kapitola je rozdělena do několika podkapitol. Pro pochopení problematiky měšťanstva je třeba uvést jeho genezi a obecné souvislosti vedoucí ke stavu v době již se zabývám. Proto jsem zde zvolil postup od obecného k jednotlivému. Nejdříve se zabývám definicí měst, jejich vzniku, vývoji a vztahu k dané době. Dále vývojem měšťanstva a některým aspektům předhusitského vývoje a následovně přeměně skrze husitské války do 2. poloviny 15. století. V poslední části této kapitoly se věnuji samosprávě královských měst, jelikož ve vztahu k měšťanům se jedná o důležitý faktor. Také sami nejbohatší a nejváženější měšťané byli členy městských rad a život města tak přímo ovlivňovali. V následující čtvrté kapitole již pracuji s prameny a věnuji se jednotlivým měšťanům. Nejdříve však poznatky uvedené v předchozí kapitole aplikuji na samotnou Kutnou Horu, abych ukázal její specifika a postavení v rámci měst Království českého. Život jednotlivých měšťanů rekonstruuji chronologicky podle doby jednotlivých zápisů v městských knihách. Po vyčerpání materiálů následuje zhodnocení jejich kariéry. Na konci práce vše shrnuji.

Vzorek bohatých a významných kutnohorských měšťanů jsem vybíral především podle četnosti jejich výskytu v městských knihách, jelikož jsem se chtěl vyhnout riziku, že se pustím do studia některého z nich, a zjistím, že se nedochoval dostatek materiálu. Kromě mého vzorku tří měšťanů by se v městských knihách z daného období stejným způsobem zachovalo zhruba dalších deset jednotlivců, o kterých by se dala napsat podobná práce. Nicméně se často jedná o významné jednotlivce, kteří neměli příslušnost k nějakému známějšímu rodu.

1. Zhodnocení použité literatury

O Kutné Hoře bylo napsáno již mnoho odborných prací a publikací. Většina se však věnuje fenoménu dolování, nebo se konkrétní publikace dolování věnuje ze své větší části. Nelze se, však divit, jelikož stříbro a zdejší doly určovaly samu podstatu celého města. Pro úvodní kapitolu své práce jsem si tedy zvolil z větší části publikace věnované samotnému dolování, jelikož v nich je nejlépe popsán vznik a vývoj celého města. V prvé řadě se jedná o publikaci Františka Oraského *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*¹, která reflektuje a dále rozvíjí publikaci z r. 1950 *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*² od Jana Kořana. Mezi další publikace stejného tématu patří např. *Sláva a zánik kutnohorského dolování od r. 985 do r. 1991*³ od Františka Bedřicha Vrátného a *K problematice a poddolování hald a Vrchlické přehrady*⁴ od Jaroslava Bílka. Z prací, které se primárně nezaměřují pouze na dějiny dolování, jsem pracoval se dvěma sborníkovými příspěvky a jednou přehledovou publikací Heleny Štroblové a kol,⁵ kde lze nalézt širší mocensko-politický kontext. Tyto publikace jsem využil především pro úvodní část práce, kde se věnuji obecně dějinám Kutné Hory. Práce Františka Oraského se však dá využít i pro další části práce. Například informace o kutnohorské mincovně jsou použitelné i pro měšťanstvo.

Pro následující část jsem využil několik velkých přehledových monografií. V prvé řadě jsem nejvíc informací čerpal z monografie Františka Hoffmana *Středověké město v Čechách a na Moravě*.⁶ Od stejného autora jsem využil typologické třídění měst, jak je představil v příspěvku

---

¹ František ORASKÝ, *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, Kutná Hora 1985, 94 s.

² Jan KOŘAN, *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*, Praha 1950, 181 s.

³ František Bedřich VRÁTNÝ, *Sláva a zánik kutnohorského dolování od roku 985 do roku 1991*, Kutná Hora 1998, 60 s.

⁴ Jaroslav BÍLEK, *Kutnohorské dolování 9. Historický přehled k problematice poddolování, hald a Vrchlické přehrady*, Kutná Hora 2001, 100 s.

⁵ Josef NUHLÍČEK, *Kutná Hora v době Jiříkově*, in: Středočeský sborník historický, Jiří Tywoniak (ed.), Praha 1969, s. 51 – 75.; Helena ŠTROBLOVÁ a kol., *Kutná Hora*, Praha 2000, 567 s.

⁶ František HOFFMAN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, 710 s.

*K systémové analýze středověkých měst.*⁷ Dále z velkých přehledových prací je pro mou práci důležitá především monografie Josefa Macka *Jagellonský věk v českých zemích*⁸ a publikace Václava Bůžka a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku*,⁹ které patří k neopomenutelným základním příručkám. Pozornost jsem věnoval i starší literatuře Zikmunda Wintera,¹⁰ která dosud nese důležité informace. Pracuji samozřejmě i s různými články, ze kterých bych uvedl např. práci Jaroslava Čechury *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14 – 16. století*. Autor také upozorňuje na nezpracování pozdně středověkých dějin městských elit Kutné Hory vlivem absence pramenů hromadné povahy a malého badatelského zájmu. Otázku konstituování porevolučního kutnohorského patriciátu pro nedostatek vhodných pramenů nechává otevřenou.¹¹ Já se však domnívám, že městské knihy mohou dobře sloužit k postižení obchodní aktivity pozdně středověkých kutnohorských měšťanů a vztahů mezi nimi, jelikož jsou zde zapsaní všichni významní měšťané účastníci se hospodářského života. Toto snažení by si však vyžádalo značné badatelské úsilí velice náročné na čas, důkladné prozkoumání a zhodnocení všech dochovaných materiálů z daného období. Především však významem a cennými informacemi jsem značně využil jinak stručnou práci Tomáše Borovského *Měšťan*,¹² která byla inspirativní svými modely životů středověkých měšťanů.

Tomáš Borovský je autor, který se věnuje i blíže dějinám samotné Kutné Hory. V další části práce věnované již přímo Kutné Hoře pozdního středověku jsem použil jeho další studii s názvem *Kutná Hora 1437 – 1461*.¹³ Není zde řešena pouze situace dolování, ale především situace kolem městské rady a městské společnosti, a tak se zde již můžeme setkat s konkrétními jmény měšťanů. Toto platí stejně i o práci Eduarda Šimka

---

⁷ TÝŽ, *K systémové analýze středověkých měst*, Český časopis historický 88, 1990, s. 252 – 274.

⁸ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích 1471 – 1526. 3 – 4 díl*, Praha 2002, 599 s.

⁹ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, 1025 s.

¹⁰ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890, 795 s.; TÝŽ, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991, 267 s.

¹¹ Jaroslav ČECHURA, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: Časopis národního muzea, roč. 157, Praha 1988, s. 32 – 52.

¹² Tomáš BOROVSKEÝ, *Měšťan*, in: Člověk českého středověku, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 392 – 412.

¹³ TÝŽ, *Kutná Hora 1437 – 1461*, Časopis národního muzea, 167, 1 – 2, 1998, s. 17 – 36.

*Obyvatelstvo Kutné Hory v 2. polovině 15. století.*¹⁴ Zde se můžeme dočíst o městské společnosti Kutné Hory přímo pro mnou sledované období. S měšťanskými jmény tohoto období se dále se lze setkat např. v pracích Jarmily Háskové *Obchod s kutnohorskou mědí v 2. polovině 15. století*,¹⁵ ve *Starých pamětech Kutnohorských*¹⁶ Jana Kořínka, v práci *Průvodce po královském horním městě Kutné Hoře a nejbližším okolí*¹⁷ Petra Miloslava Veselského, či *Kutná Hora v XV. a XVI. století*¹⁸ od Josefa Šimka. Pro větší využití však nebyly zapotřebí, jelikož informace obsažené v nich jsem z velké části zachytil ve studovaných městských knihách. Stejně tak pro celé dějiny Kutné Hory lze využít známé *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*,¹⁹ které doplnili dostupné informace ke sledovanému tématu o životní data protagonistů jednotlivých sond, jež jsou podstatou mého spisu. Nejvíce informací o konkrétních osobách jsem však čerpal z práce Emanuela Lemingera *Královská mincovna v Kutné Hoře*,²⁰ kde jsou kromě věcí o mincování stříbra a dolování informace o jednotlivých známých úřednících mince. Zde jsem získal i několik událostí a zmínek, které se mi nepodařilo zachytit z městských knih.

---

¹⁴ Eduard ŠIMEK, *Obyvatelstvo Kutné Hory v 2. polovině 15. století*, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory, Praha 1960, s. 71 – 86.

¹⁵ Jarmila HÁSKOVÁ, *Obchod s kutnohorskou mědí v 2. polovině 15. století*, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory Praha 1960, s. 87 – 102.

¹⁶ Jan KORÍNEK, *Staré paměti kutnohorské*, Kutná Hora 1997. 136 s.

¹⁷ Petr MILOSLAV VESELSKÝ, *Průvodce po královském horním městě Kutné Hoře a nejbližším okolí*, Kutná Hora 1999. 123 s.

¹⁸ Josef ŠIMEK, *Kutná Hora v XV. a XVI. století*, Kutná Hora 2014, 185 s.

¹⁹ Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše dačického z Heslova. Svazek první*, Praha 1878, 367 s.

²⁰ Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912, 450 s.

2. Zhodnocení použitých pramenů

Státní okresní archiv v Kutné Hoře je svým materiálem velice obsáhlý a v jednom z jeho předních fondů Archiv města Kutné Hory se dochovala série městských knih. Jejich dobrý stav je však bohužel částečně zastíněn jejich malou početností. Značné ztráty přineslo husitské období a třicetiletá válka.²¹ Ve své práci pracuji převážně s knihami městské správy a trhovými knihami. Do knih městské správy se zaznamenávala jednání uskutečněná před městskou radou, přičemž u starších knih (do r. 1527) je daleko větší pestrost zápisů. Stejně tak trhové knihy se dají řadit ke knihám městského zákonodárství obsahující především převody majetku a finanční záležitosti.²² V knihách městské rady z let 1462 – 1527 se vyskytují zápisy různého druhu, teoreticky patřících do samostatných knih. Jedná se např. o koupě a prodeje nemovitostí, závěti, přípovědi k dluhům, pamětní věci. V tomto období se ještě nedodržovaly okruhy vkladů do rozdílných knih, nýbrž se do jedné knihy zřejmě zapisovala všechna jednání vedená před městskou radou. Jedná se o sérii 4 knih městské rady:²³ 1. *Registrum rubeum parvum*²⁴ z let 1462 – 1478, 2. *Registrum flaveum minor*²⁵ z let 1480 – 1484, 3. *Registrum flaveum maior*²⁶ z let 1495 – 1515 *Registrum flaveum album*²⁷ z let 1515 – 1527. Pro svou práci jsem využil prvních dvou knih, se kterými jsem pracoval v originále. Záznamy jsou psány na papíře a jako písmo je použita dobová gotická kurzíva. Němčina se v knihách nevyskytovala vůbec, latina velmi zřídka. Převážně bylo tedy užito českého jazyka. Zápisy jsou vedeny chronologicky, přičemž je tato struktura narušována pouze přípisy k jednotlivým záznamům, týkajících se výše psaného záznamu, či osoby. V zápisech majetkoprávní povahy jsou využity některé ustálené obraty (např. *X se přiznal k dluhu připověděl se na statku, stala se smlouva dobrovolná mezi X a Y*). Podobnými obraty je prokázána i

---

²¹ Marie KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy z let 1462 – 1527 a městská správa v tomto období*, Sborník archivních prací 23, 1973, s. 107 – 108.

²² *Tamtéž*, s. 108.

²³ *Tamtéž*, s. 110.

²⁴ Státní okresní archiv Kutná Hora (dále jen SOkA Kutná Hora), fond Archiv města Kutná Hora – knihy, č. 7.

²⁵ *Tamtéž* – knihy, č. 8.

²⁶ *Tamtéž* – knihy, č. 9.

²⁷ *Tamtéž* – knihy, č. 10.

účast městské rady přímo při jednáních (např. *X se přiznal v plné radě, vstoupil do rady, vyznal se před pány*).²⁸ Různá jednání o dluzích, formy splácení a přípovědi k majetkům tvoří nejpodstatnější část z obou knih. V knize *Registrum rubeum parvum* tvoří tyto záznamy 45,22 % a v *Registrum flaveum minus* 48,29 %.²⁹ Další knihy použité pro mou práci jsou především dvě nejstarší knihy trhové *Registrum hereditatum*³⁰ z let 1442 – 1478 a *Liber hereditatum antiquus*³¹ z let 1426 – 1489, která je zároveň nejstarší dochovanou městskou knihou vůbec. Tyto knihy jsou však dostupné přepsané na psacím stroji a tudíž jsem nemusel pracovat s originály, se kterými jsem se však seznámil. Svojí strukturou a typem záznamů jsou velice podobné knihám výše uvedeným. Doplnkově jsem pracoval s různými jednotlivými listinami a privilegii, které jsou v textu průběžně obsaženy.

---

²⁸ M. Kapavíková, *Kutnohorské radní knihy*..., s. 112.

²⁹ *Tamtéž*, s. 118.

³⁰ SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora – knihy, č. 362.

³¹ *Tamtéž*, č. 361.

3. Vznik a vývoj Kutné Hory

Dějiny Kutné Hory jsou dějinami přímo ovlivňujícími středověké dějiny celého Království českého. Umožnila to rozsáhlá a dlouhodobá těžba stříbrné rudy, která také byla důvodem vzniku samotného města. Podle odborníků lze začátek dolování klást do poloviny 13. století. Je ovšem pravděpodobné, že má mnohem starší kořeny. Jeden z ukazatelů může být existence mincovny na nedalekém Slavníkovské hradišti Malíně, i když se usuzuje, že mince se nerazily ze zde dolovaných rud. Dalším mezníkem je rok 1142, kdy je v Sedlci založen cisterciácký klášter. Kláštery této řehole byly ovšem budovány za účelem zemědělské kultivace krajiny, ale tento byl vybudován jako první svého druhu v Čechách již v značně zemědělsky kultivované krajině, a navíc tak daleko od mateřského kláštera ve Waldsasech. Všechny tyto poznatky společně s provedeným báňsko-historickým průzkumem naznačují, že s nejvyšší pravděpodobností k založení kláštera vedla existence zdejších ložisek stříbra. Kromě toho je zřejmé, že kláštery byly ve 12. a částečně ve 13. století jedinou organizací schopnou zajistit komplexní těžbu kovů. Jak již bylo řečeno, o počátcích těžby se nedochovaly žádné přímě zprávy, ale zřejmě již v 2. polovině 13. století byla již většina známých dolů v provozu. V rozvoji patrně sehrála hlavní roli samotná iniciativa Sedleckého kláštera, která podněcovala činnost českých králů v této oblasti. O tom svědčí i r. 1289 jednání měšťanů Kolína a Čáslavi o vlivu v této oblasti, kdy se poprvé vymezuje vlastní areál kutnohorského revíru, kde se nacházela naprostá většina využívaných dolů. V této době také Kutná Hora získala charakter skutečného horního města, které se vytvořilo z několika rozptýlených hornických osad. I přes uplatňování vlivu nedalekého Kolína a Čáslavi zde již existovala samostatná královská báňská správa a vlivem těchto okolností začal Sedlecký klášter postupně ztrácet své mocenské pozice.³² Kutnohorské počátky je třeba vztáhnout k poznatkům celozemského charakteru, jak je předkládají další

---

³² J. BÍLEK, *Kutnohorské dolování...*, s. 3 – 12; F. ORASKÝ, *Tisíc let...*, s. 23 – 26.; Kutnohorské počátky je třeba vztáhnout k poznatkům celozemského charakteru, jak je předkládají další základní díla vědecké literatury – Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, 345 s.; Libor JÁN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015, 739 s.

základní díla vědecké literatury Jiří Kejř *Vznik městského zřízení v Českých zemích*

Opravdový přelom nastává však roku 1300 král Václav II. vydává svůj proslulý *Ius regale montanorum*, který byl jednou z nejstarších kodifikací hornického práva na světě. Dále byla zavedena mincovní reforma, kdy se všechny mincovny Českého království soustředily do mincovny jediné, která byla umístěna ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře, a začal se razit Pražský groš. O mimořádném významu zdejších dolů svědčí i fakt, že kolem poloviny 14. století zdejší produkce stříbra dosahovala až 90 % celkové produkce Českého království. Tehdy se zde za příznivých podmínek vytěžilo 5–6 tisíc kg stříbra ročně. Zdejší doly také zaměstnávaly až 3 tisíce osob.³³ Za krále Jana Lucemburského byla Kutná Hora nevyčerpatelnou pokladnicí Českého království. Její pozice velmi sílila za sporů krále se stavy. Město se dožadovalo stále větších práv. Dosáhlo mnoha privilegií a svobod. Např. mělo samostatné soudy, právo na dosazování úředníků... Císař Karel IV. si jejího velkého významu byl vědom a určil, že město nesmí být zastavováno a že budoucí králové, kteří ji chtějí navštívit, musejí před branami přísahat, že město nebude odcizeno od české koruny. Kutná Hora byla brána po Praze jako druhé město království. Karlovův syn Václav IV. byl taktéž městu nakloněn. Když byl zajat roku 1393 Panskou jednotou, tak Kutná Hora zachovala věrnost jeho bratru Janovi a byla odměněna řadou privilegií. Bylo to Václavovo oblíbené město. Roku 1409 zde vydal *Dekret kutnohorský*, který měl značné důsledky v dalším českém kulturním vývoji. Králové si tedy uvědomovali značný význam Kutné Hory a podle toho se k ní také chovali. Patrně i kvůli zdejšímu stříbru, patřili mezi jedny z nejbohatších evropských vládců! A projevil se kutnohorské bohatství na jejím kulturním životě? Samozřejmě. V průběhu celého 14. století zde probíhala mohutná architektonická výstavba. Původně dřevěné kaple byly nahrazovány kamennými kostely. V první polovině 14. století začala již výstavba chrámu svatého Jakuba a roku 1388 započala stavba chrámu svaté Barbory, patronky horníků. Mezi další významné památky patří kaple Božího těla, nebo např. kostel svaté Trojice.

---

³³ F ORASKÝ, *Tisíc let...*, s. 24 – 28.

Ekonomický rozkvět se projevil výraznou architektonickou výstavbou, která dnes řadí historické jádro Kutné Hory mezi památky UNESCO.³⁴

Na přelomu 14. a 15. století neustálý postup do hloubek znamenal pokles těžby a zvýšení výrobních nákladů. Blížily se také husitské bouře. Kutná Hora v té době byla jedno z nejněmečtějších měst království, a tudíž zde byl značný odpor k náboženské reformaci. Ve městě byli husité pronásledováni (uvádí se, že až 2 tisíce osob bylo naházeno do šachet). Kutná Hora se stala baštou katolických a německých měšťanů prchajících z Prahy. Roku 1421 obsadil město s uherskými oddíly císař Zikmund, který následovně ustoupil a město částečně vypálil. Po bitvě u Malešova (1424) město definitivně obsadili husité. Byla to doba značného úpadku dolování, největší doly zřejmě ani nebyly v provozu. Po odeznění těchto bouří následovně roku 1437 císař Zikmund vydal privilegium o narovnání mezi „starými“ a „novými“ horníky. Noví horníci mohli zůstat a staří horníci, kteří utekli na začátku husitských bouří, se směli vrátit a žádat o navrácení statků. Oboje horníky císař vysadil za jednu obec a potvrdil jim předešlé svobody a práva. Chrám svaté Barbory určil ke katolickým mším a ostatní kostely měly být podbojí. Toto byla temná etapa ve vývoji dolování, ale všichni si důležitost tohoto města uvědomovali, nikdo je nevypálil celé a bylo nadále nadáno mnohými právy a privilegii.³⁵ Dále je již otevřena cesta pro období, kterému se věnuji dále ve svojí práci. Po vzpamatování se z husitských válek, za vlády Jiřího z Poděbrad, se začaly městské hospodářské síly konsolidovat vlivem obnovující těžby a nových technologií v hornictví, které umožnily nový rozkvět zdejších dolů.³⁶ V druhé polovině 15. století tak Kutná Hora dospívá ke svému novému vrcholu.

---

³⁴ F. B. VRÁTNÝ, *Sláva...*, s. 6 – 10; F. ORASKÝ, *Tisíc let...*, s. 30.

³⁵ SOKA Kutná Hora, fond AM Kutná Hora, sbírka privilegií, privilegium č. 2; J. KOŘAN, *Dějiny...*, s. 31; H. ŠTROBOVÁ a kol., *Kutná Hora*, s. 67 – 68; Vladimír MERTLÍK, *Lucemburkům v patách*, Praha 2012, s. 126.

³⁶ J. NUHLÍČEK, *Kutná Hora...*, s. 60.

4. Středověké město a měšťanstvo v Království českém

4.1 Město jako pojem, jeho rozdělení a vnější vztahy

Pokud se chceme zabývat měšťanstvem a měšťany v konkrétním místě, tak je důležité nejprve si pojem města definovat, zkonkretizovat a určit v jeho obecnosti a ve vztahu k dané době. Města jsou složitým organismem, který se v průběhu času proměňoval a stále proměňuje. Od samotného vzniku měst jejich vývoj prošel řadou změn a mezníků, z nichž nejvýznamnější (obzvláště ve vztahu k vnitřní a vnější struktuře) byla doba vlády Václava IV. a následná husitská epocha, u které si ovšem nelze představit konec s bitvou u Lipan r. 1434, ale minimálně ještě dalších 50 let do uzavření Kutnohorského náboženského smíru. Rovněž se nedá mluvit o městě jako o jednotném útvaru. Základní znaky tohoto bouřlivého vývoje se v následující kapitole pokusím postihnout. Nejdříve se věnuji městu, jeho definici a rozdělení. Dále pak ve stručnosti obecné politické situaci a blíže vnějším vztahům a vnitřnímu vývoji.

V první řadě je nutno si pojem města definovat. Sbírkou *Práv městských* od Pavla Kristiána Koldína město definuje takto: „*město a obec nic jiného není, nežli nějaká společnost a shromáždění lidí, kteří se jistými právy a pořádky řídí a spravují.*“³⁷ Tudíž je zde město definováno jako určitý sociální organismus založený na funkci vnitřního řízení daného společenství. I další prameny město chápou především jako společenství lidí životně závislých na vnitřní soudržnosti, kde se pružně proměňují vztahy závislé na řadě dalších okolností a vnitřní struktuře (různé hodnoty kulturní, jazykové, národnostní aj.)³⁸ Jak ale samotné město rozdělit do kategorií? Nejdříve se nabízí dělení podle svrchované moci, která nad městem „vládla.“ Nejpočetnější skupinu tvoří města poddanská (vrchnostenská) patřící pozemkové vrchnosti, nejčastěji příslušníkům vyšší šlechty. Další skupinu představují města královská, využívající práv měšťáckého stavu. Tato skupina se dále dělila na speciální podskupiny. Jednalo se o města věnná, odkazovaná českým královnám a podléhající podkomořímu věnných

³⁷ V. BŮŽEK a kol., *Společnost...*, s. 120.

³⁸ *Tamtéž*, s. 120.

měst. Města komorní, náležící k přímému majetku krále a města horní, nad nimiž dozor vykonával nejvyšší mincmistr.³⁹ Ostatní královská města podléhala podkomořímu měst královských.⁴⁰ Na tomto místě je důležité zdůraznit, že města poddanská požívají daleko méně privilegií, než města královská, byla daleko početnější. Většina jich získala právo odúmrti až v průběhu 15 století, a tak volné nakládání s nemovitostmi a snazší podmínky pro odchod z města byla pro většinu z nich dosaženým vrcholem. K roku 1400 podle výzkumu F. Hoffmana⁴¹ bylo v Čechách a na Moravě 531 městských lokalit (sem se řadila i menší městečka, která se často dala charakterizovat jako větší vesnice), z nichž bylo 91% poddanských – číselně vyjádřeno 482. Tudíž výskyt královských měst je v tomto výzkumu uváděn počtem 49).⁴² Při nahlédnutí do práce již zmíněného F. Hoffmana *K systémové analýze středověkých měst*⁴³ můžeme vidět přehlednou tabulku k letům 1300, 1400 a 1500. Zde ovšem k roku 1400 uvádí celkový počet 556 městských lokalit, z nichž 55 označuje jako královských. Oproti r. 1300 se jedná o více než 100% nárůst počtu městských lokalit. K roku 1500 autor uvádí 650 městských lokalit, ale již pouze 50 královských měst. Podle výše zmíněné tabulky došlo zejména k navýšení počtu městeček.⁴⁴ Další, který se touto problematikou zabýval je V. Bůžek, který k přelomu 15. a 16. století uvádí 418 městských lokalit, z čehož je 39 měst královských. Podle údajů berní ruly z 50. let 17. století došel k závěru, že se v Čechách nachází 531 městských lokalit.⁴⁵ Z předchozího výkladu je zřejmé, že se jedná o velký názorový rozptyl. F. Hoffman k roku 1500 uvádí 650 městských lokalit, z čehož je 50 královských měst (tj. 7,7%). Oproti tomu V. Bůžek ke stejnému datu uvádí 418 městských lokalit z čehož je 39 královských měst (tj. 9,3%). V celkovém počtu je to tak rozdíl celých 232 městských lokalit! Počty královských měst se tak odchylují o 1,4 % ve vztahu k celku. Markantnější rozdíl je u celkového počtu lokalit. Dle mého názoru zde vystupuje na povrch subjektivní hodnocení, jelikož bylo zmíněno, že

---

³⁹ *Tamtéž*, s. 121.

⁴⁰ J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 41.

⁴¹ prezentováno T. Borovským v již zmíněném článku *Měšťan*.

⁴² T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 394

⁴³ F. HOFFMAN, *K systémové analýze...*, s. 252 – 274.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 265.

⁴⁵ V. BŮŽEK a kol. *Společnost...*, s. 122.

některá městečka byla pouze většími vesnicemi. Tudíž zřejmě F. Hoffman zařadil do svého výzkumu městské lokality, které V. Bůžek ponechal stranou jako pouhé vesnice.

Další rozdělení se nabízí podle hospodářského charakteru, která zároveň určuje sociální skladbu obyvatelstva. F. Hoffman města podle tohoto kritéria rozdělil do čtyř skupin: 1) města řemeslnicko-zemědělská s převahou zemědělství, nepočetnými řemesly a nízkou majetkovou i sociální diferenciací obyvatelstva. 2) města řemeslnická s rozvinutými řemesly, nízkým počtem obchodních živností zajišťujících směnu se zemědělským zázemím a rozvinutější majetkovou a sociální diferenciací. 3) města řemeslnicko-obchodní s mimořádným rozvojem určitého řemeslného odvětví, větším počtem obchodních živností, které podporují vývoz a tudíž takové město lze označit jako exportní. Sociální skladba již odpovídá klasickému „trojvrství,“ čili nepočetné, zámožné horní vrstvě, početnější střední vrstvě charakterem řemeslnické a velmi početné chudině. 4) Sídlní města a města se zvláštní koncentrací obyvatel, která charakterizují především horní města v období jejich konjunktury. Podle tohoto rozdělení ve středověku převažovala města prvního typu. Až ke konci středověku se u některých měst začaly objevovat znaky směřující k vývoji směrem k městu exportního typu.⁴⁶ Většina královských i lidnatějších poddanských měst byla řemeslnického charakteru, jejichž obyvatelé však používali ke své obživě taktéž zemědělství. Toto platilo i pro úzkou skupinu hospodářsky nejvyspělejších a nejvýznamnějších měst, která vlastnila značný obchodní kapitál.⁴⁷

Výše již byla zmíněna husitská epocha jako jeden z největších mezníků pro vývoj měst. Musíme ale rozlišovat husitskou epochu a husitskou revoluci. První termín vystihuje podstatně širší úsek dějin. Druhý termín můžeme ztotožnit s husitskými válkami a jejich konec datovat k bitvě u Lipan r. 1434. Samotná husitská revoluce znamenala dalekosáhlý otřes panovnické moci a nebývalý mocenský vzestup nejen šlechty, ale i samotných měst. Po bitvě u Lipan následovaly krátké vlády Zikmunda

---

⁴⁶ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 224 – 225.

⁴⁷ V. BŮŽEK, *Společnost...*, s. 129.

Lucemburského a Albrechta Habsburského, které vyústily do let bezvládí, kdy celková situace v zemi byla značně nepřehledná a blížila se drobné válce. Snahy o zajištění alespoň nějakého pořádku vedly ke vzniku tzv. landfrýdů. V čele východočeského svazu čtyř krajů stanul r. 1444 po smrti Hynce Ptáčka z Pirkštejna Jiří z Poděbrad, který se po smrti Ladislava Pohrobka (1458) stal českým králem a opět konsolidoval královskou moc. Podvoluje si i katolická města (v opozici setrvává Jihlava). Po jeho smrti se stává králem Vladislav Jagellonský, který se střetl v souboji o Království české s uherským králem Matyášem Korvínem.⁴⁸ Tento spor byl ukončen r. 1478 Olomouckým mírem. Vladislav získává Čechy a Matyáš ostatní země Koruny české. Po Matyášově smrti r. 1490 Vladislav připojuje všechny země zpět a sám se stává uherským králem. Jeho slabá vláda vedla ke vzestupu zemských stavů a zvláště pak vysoké šlechty, což se projevilo i ve vyhrocování konfliktů šlechty a měst.⁴⁹

V politickém soupeření šlechty a měst se vyskytují dva hlavní motivy. Jedním z nich je motiv ekonomický a druhým motiv politický. První motiv souvisí s rostoucími ekonomickými obtížemi šlechty, která je řeší tak, že začíná podnikat. Mezi hlavní body konfliktu patří: zakládání stále většího počtu poddanských vsí a městeček, pokusy o rozmach vrchnostenského pivovarnictví, zákaz prodeje měšťanského piva na vsích, odpor vůči vkládání majetků měst a měšťanů do Desek zemských a předvolávání měšťanů před zemský soud. Šlechtic tohoto typu se stal nenáviděným konkurentem měst, jelikož zasahoval do jejich hospodářské a tím pádem i do mocenské domény. S druhým motivem souvisí husitská revoluce, následné oslabení panovníkovi moci a slabá vláda Vladislava Jagellonského, kterého neustále šlechta odsouvá od výkonu vlády a pozvolna mění království na stavovskou monarchii. Jenže od dob husitské revoluce jsou města také významným politickým činitelem v zemské politice a bez boje se nehodlají vydobytých pozic vzdát. Již tak ostré

---

⁴⁸ Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna – opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011, 200 s.; David PAPAJÍK, *Ladislav Pohrobek (1440 – 1457): Uherský a český král*, České Budějovice 2016, 440 s.; Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443 – 1490): Uherský a český král*, České Budějovice 2009, 512 s.; Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967, 272 s.

⁴⁹ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 100 – 106.

rozpory byly zotřovány i náboženskými rozdíly. Po uzavření kutnohorského náboženského smíru (1485) však náboženské motivy ustupují do pozadí, nezanikají ale nikdy. Většina měst byla kališnická, většina panstva katolická. Nižší šlechta spíše tíhla ke kališnictví, ale ekonomické, sociální a jiné zájmy je spíše přiváděly k vyššímu panstvu. Příslušníci měšťanstva však vstupovali do zápasu se šlechtou se značným sebevědomím opírající se o politické a ekonomické zisky z minulých let, i o narůstající politické zkušenosti.⁵⁰ Mezi tyto důležité politické a ekonomické opory měst patřila převážně královská privilegia, která tvořila zákonnou ochranu existence měst. Dávala městům záruky, že nebudou dány do šlechtické zástavy, postupování hradů, právo na výkup rychet městskou obcí. Poslední znamenalo značné rozšíření městské samosprávy, jelikož rychty často drželi rytíři, kteří vykonávali ve městě svrchovanou moc z pověření krále.⁵¹ Takovéto zápasy si však nelze představit na stejné rovině celého Království českého. Byla zde značně nerovnoměrná struktura městské stavu. Panoval rozdíl jak v lidnatosti, tak v ekonomické síle. To vše se promítlo do politického podílu měst v té které oblasti. Spolu s Čechy to byla pouze Horní Lužice, kde města mohla vystupovat, jako významný činitel v zemské politice (ovšem pouze na lokální úrovni, nikoli celozemské). Síla, rozvoj a počet moravských královských měst nedosahoval stupně vývoje v Čechách, zde města zasedala ve společné kurii s preláty (duchovními). V Dolní Lužici města stála zcela v pozadí za největšími šlechtickými rody. Ve Slezsku sice města měla třetí hlas na Zemském sněmu, ale ambicím Slezkých knížat se dokázala vyrovnat pouze bohatá Vratislav.⁵² K určitému kompromisu došlo až r. 1517 uzavřením Svatováclavské smlouvy (na Moravě k podobnému kompromisu došlo už r. 1486⁵³) mezi českými královskými městy a šlechtickou obcí.⁵⁴ Města obhájila svou pravomoc třetího hlasu a tím pádem i plné konstituování jakožto třetího stavu na Zemském sněmu. Mezi úspěchy patřilo i obhájení

---

⁵⁰ J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 322 – 327.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 37.

⁵² V. BŮŽEK, *Společnost...*, s. 380.

⁵³ J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 326

⁵⁴ Jindřich FRANCEK, *24. 10. 1517 – Svatováclavská smlouva: Urození versus neurození*, Praha 2006.; Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, Praha 2007. 528 s.

suverenity městské samosprávy. Nicméně města byla donucena ustoupit ve věcech hospodářských. Například se jednalo o věčné spory ohledně vaření piva. Měštům bylo zakázáno dodávat je na trhy. Mohla pivo vařit pouze pro svou spotřebu.⁵⁵

Nelze si ale představit konec sporů mezi těmito dvěma proudy. Spory probíhaly nadále, ale ne v již tak vyhrocené podobě. Nadále by se nabízela otázka, kdo vlastně touto smlouvou vyhrál? Mezi historiky na toto téma probíhala debata a panoval názorový rozptyl. Někdo označoval smlouvu jako vítězství měst, někdo zase jako vítězství šlechty. Tuto problematiku si uvědomuje i J. Macek. Sám uvádí stanovisko, že smlouvu nelze chápat jako bezpodmínečnou porážku měst. Města i získala po politické stránce. Nicméně ekonomická ztráta byla zásadní. Stanovisko J. Macka je takové, že podnikavost šlechty se nedala trvale zadržet a vše špelo ke svému přirozenému vývoji směrem k pozitivním zájmům rozvoje ekonomiky Království českého.⁵⁶ S tímto názorem mi nezbyvá nic jiného než souhlasit. Nelze se podle mě stavět jednoznačně na jednu, či druhou stranu. Obě strany v něčem získaly. I když ekonomická ztráta měst byla značná, tak vše směřovalo svým přirozeným vývojem k vyššímu stupni hospodaření a celkové ekonomiky.

4.2 Předhusitský patriciát a porevoluční měšťanstvo

V následující podkapitole se budu snažit postihnout některé z aspektů předrevolučního vývoje v rámci vůdčích městských elit a následných znaků pozdně středověkého měšťanství – jeho definici, přijetí, možnost ekonomického rozvoje a snahu o získávání šlechtických atributů. Záměrně se pro mnou sledované období vyhnu pojmu *patriciát*, jelikož si plně uvědomuji jeho úskalí, na které upozorňuje Jaroslav Čechura ve své studii *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14 – 16 století*. Staré, mocné, patricijské rody byly navzájem propleteny rodinnými svazky a svoji pozici si v konkrétním městě udržovaly po několik generací. Nově vznikající vůdčí elita již neměla tak výrazné rysy. Podnikatelská aktivita

---

⁵⁵ J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 365 – 366.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 366

nebyla tak rozsáhlá a začalo přibývat pasivních rentiérů.⁵⁷ Nicméně pro Kutnou Horu bych tuto otázku, stejně jako Jaroslav Čechura, ponechal otevřenou. Je to však bohužel otázka určená pro obsáhlejší práci, s maximálním vytěžením daných pramenů. S tímto pojmem budu tedy pracovat pouze v souvislosti s předhusitským obdobím a pro pozdní středověk použiji jiný vhodný ekvivalent.

S první zmínkou a vyšším postavení části měšťanů, pro které se později ujalo označení patriciát (tento pojem se v tehdejší době běžně neužíval, jde o novodobou terminologii⁵⁸), lze sledovat v brněnském městském privilegii z r. 1243, které rozděluje měšťany na *ctihodné* a *ctihodnější*. Postupně podobných zpráv přibývá. Kolem poloviny 13. století, za vlády Přemysla Otakara II., nastává velký příval německých kolonistů do země. Tito se ponejvíce usazují ve městech a dosahují mocenských postavení. Výskyt patriciátu je tedy u nás spojován, především do období husitské revoluce, s příslušností k německému etniku.⁵⁹ Můžeme je charakterizovat určitými společnými znaky: 1) politická moc 2) akumulace kapitálu – koncentrace ekonomické moci 3) sociální nadřazenost ostatním měšťanům.⁶⁰ Tento starý patriciát tvořily mocné rody, které byly vzájemně propojeny rodinnými svazky, a své postavení si v daném městě udržovaly po několik generací. Měli dva hlavní finanční příjmy: obchod a renty z nemovitostí. Zdržovali se v sídelních, velkých královských a horních městech – převážně se jednalo o Prahu, Brno, Jihlavu a Kutnou Horu. V jejich rukou se záhy (obzvlášť v souvislosti s horním podnikáním) vytvořila obrovská koncentrace majetku, která jim umožňovala další masivní investice (opět především do důlního podnikání). Jejich finančních služeb záhy začal využívat i sám král, za což se jim dostávalo štědrých odměn (bral je do ochrany, řešil jejich spory aj.). Tím stoupl i jejich sebevědomí a došlo ke sporu se šlechtou. K vyvrcholení těchto konfliktů došlo r. 1309, kdy vůbec poprvé v našich dějinách došlo k ozbrojenému

---

⁵⁷ J. ČECHURA, *Patriciát...*, s. 32 – 52.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 37.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 35 – 37.; T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 399.; Martin MUSÍLEK, *Patriciát: přední mezi měšťany*, in: *Přemyslovci: Budování českého státu*, Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (edd.), Praha 2009, s. 502 – 504.

⁶⁰ J. ČECHURA, *Patriciát...*, s. 36.

vystoupení neurozených, kteří byli kronikáři nazýváni jako „sprostí chlapi,“ proti urozeným pánům. Tohoto roku byli příslušníky patriciátu zajati v klášteře Sedlci u Kutné Hory. Tímto aktem se dožadovali provdání městských synů za šlechtické dcery, a tím pádem i dostání se do řad nobilitovaných. Tento pokus skončil neúspěchem, jelikož patriciové nedokázali udržet potřebnou soudržnost.⁶¹

Výše jsem psal o postavení patricijů německé národnosti, jelikož otázka národnostní a hlavně německá hraje především v letech po husitské revoluci velice důležitou úlohu, tak jsem usoudil jako vhodné podívat se na problematiku německého živlu i v předhusitském období. Již při vzniku prvních měst Němci tvořily základ nově příchozího obyvatelstva, a tak se tato místa stala německými enklávami v českém prostředí. Spolu s nimi ze staré sídlení struktury přešlo do měst i české obyvatelstvo, které přes nejnižší vrstvy postupně, do vypuknutí husitské revoluce, prostoupilo již celou společenskou strukturou. Nejdříve ale v první polovině 14. století pokračovaly demografické procesy, kde se do měst s výrazným českým okolím dostalo české obyvatelstvo, které tak začalo vyrovnávat německou většinu. Města v německém prostředí zatím zůstala stále z většiny německá. Postupným procesem se tak do husitské revoluce dosáhl postup českých obyvatel takové úrovně, že již ve 1/3 zkoumaných měst dosáhli většiny v městských radách! V tomto případě by se dala města rozdělit do několika skupin. 1) vnitrozemská města s významnou rolí venkova při počešťovacím procesu, kde již od počátku češtví hrálo podstatnou roli – Mladá Boleslav, Příbram, Benešov aj.). 2) města, která se počeštila do revoluce – Pražská města, Beroun, Rakovník, Slaný aj.). 3) města, která byla počeštěna během revoluce, a německá složka tam zmizela – Kutná Hora, Kolín, Chrudim, Čáslav). 4) města, která po revoluci udržela německý ráz, ale německá většina se zmenšila – Tachov, Chomutov, Most. 5) poslední skupinu tvoří města, která v předrevoluční i porevoluční době zůstala zcela německá.⁶²

Starý radní patriciát naše největší města ovládal přibližně do poloviny 14. století. Postupně převládl proces feudalizace a přesídlení na

---

⁶¹ M. MUSÍLEK, *Patriciát...*, s. 503 – 505.

⁶² F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 363 – 374.

venkov. Se ztrátou moci souvisely také zásahy Karla IV, který nepřipustil vznik další mocenské složky. Podlomil moc patricijů v samém základu. Odstranil je z městských rad a na jejich místa dosadil movitější řemeslníky. Nová vůdčí elita (zde se již pojmu patriciát raději pozdržím) neměla již tak výrazné rysy. Zmírnila se podnikatelská aktivita a přibývalo pasivních rentiérů. Po zániku této vrstvy se již u nás nikdy nevytvořila taková vrstva, která by dokázala dlouhodobě dosáhnout podobného postavení.⁶³

Dále naše pozornost bude směřovat k příslušníkům měst v pohusitském období. V tomto případě je v první řadě nutné si pojem měšťana vůbec nějakým způsobem definovat. Nejpřístupnější definici můžeme interpretovat skrze právní rámec. Tedy měšťan bude někým, kdo je vybaven určitým souborem práv a privilegií. Zároveň však povinností, z toho vyplývajících. Jako měšťan tedy lze charakterizovat nějakou osobu, které bylo uděleno městské právo. V souvislosti s tím si však nelze v žádném případě pod tímto pojmem představit všechny osoby v městě žijící. Městské právo rozlišuje čtyři druhy obyvatel: měšťan, obyvatel, host a žid. Přičemž židé patřili přímo pod panovníkovu komoru. Každá z kategorií měla svá určitá práva, přičemž nejúplnějším souborem práv byla vybavena kategorie první. Mimo to ve městě žili i další obyvatelé (prostitutky, tuláci, žebráci).⁶⁴ Mezi hlavní znaky měšťana patří nemovitý majetek, nejčastěji ve formě domu na náměstí, popř. v některých hlavních ulicích. Umístění na hlavních místech se projevovalo také v bohatství té které části města. Směrem od středu k hradbám se tenčil i majetek a hodnota nemovitostí. Předměstí potom měla povětšinou ráz chudinských čtvrtí. Městské právo tedy platilo nejen uvnitř hradeb, ale i vně. Ohraničeno bylo tzv. hraničními kameny, do jejichž působnosti spadaly i majetky měšťanů ve stanoveném okruhu.⁶⁵ Jak ale osoba mohla získat městské právo? Uchazeč musel splnit několik podmínek. Nejdříve na něj čekal roční pobyt, musel předstoupit před radu a požádat o udělení městského práva. K tomu potřeboval osvědčení o manželském původu a samozřejmě peníze na zaplacení poplatku za ono přijetí. Také bylo nutné, aby se za něj někdo z měšťanů

⁶³ *Tamtéž*, s. 318.; T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 399.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 392.; V. BŮŽEK, *Společnost...*, s. 124 – 125.

⁶⁵ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 325.; T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 394.

stávajícího města zaručil. Poté slíbil, že bude „*trpět s městem*“ v dobrém i zlém. Následně byl zapsán do městské knihy mezi plnoprávné měšťany. Pokud chtěl z města odejít, tak musel požádat městskou radu, aby mu vystavila listinu o jeho „*zachovalosti*,“ za kterou musel opět zaplatit. S touto listinou se pak mohl bez problému ucházet v jiném městě o udělení tamního práva. Výjimkou nebylo ani udělení dvojího měšťanského práva pro osoby, jejichž pole působnosti přesahovalo hranice daného města. V právních věcech podléhal měšťan městskému soudu (vyjma hrdelních zločinů, jenž podléhaly panovníkovy).⁶⁶

Mnoho z těchto nově příchozích se ani nemuselo namáhat s rizikovým a náročným podnikáním. Stačilo zakoupit tzv. renty – věčné platy na nemovitostech. Bylo možné pořídit věčný plat jedné hřivny, nejdříve za 5 – 6 hřiven (pol. 14. století), později za 10 hřiven. Tento obchod byl zdánlivě výhodný pro obě strany. Prodávající dostal nemalou částku v hotovosti a kupující se zajistil trvalý roční příjem. Problém pro prodávajícího však nastal ve chvíli, kdy mu docházely prostředky, tj. neměl na vyplácení rent. Často se stávalo, že dlužník tento problém řešil prodáním další renty na svou nemovitost. Nežádka kdy se tak stávalo, že hodnota rent překračovala skutečnou kupní sílu domu. Takovýto dlužník si mohl být skoro jist, že již dlouho majitelem nemovitosti nebude.⁶⁷ Takovýto způsob hospodaření byl ale fakticky obcházením zákazu půjček v hotovosti. To bylo vyhrazeno pouze židům a křesťanům podle přísných kanonických zásad zakazováno jako těžký hřích. Nicméně přirozený hospodářský vývoj si existenci úvěrů a půjček vyžádal, tak již v průběhu 15 stol. byly některé takové transakce prakticky tolerovány, a jako takové pojišťovány zápisy do městských knih. Zejména tomu tak bylo v hospodářsky slabých vrstvách. Požadavek jejich zrušení se dostal i do programu reformních hnutí. Někde se zrušení věčných platů dosáhlo, což potvrdil roku 1459 i Jiří z Poděbrad. Zakrátko však ke zřizování opět docházelo, jelikož si to vyžádal hospodářský život. Postupně se striktní zákaz půjček stal stále více

---

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 392 – 393.; Z. WINTER, *Kulturní obraz...*, s. 65.

⁶⁷ T. BOROVSKEÝ, *Měšťan*, s. 404.

problematickým, a tak v roce 1484 na Moravě a 1485 v Čechách došlo k faktickému povolení půjčování peněz na úrok do výše 10 %.⁶⁸

Neexistovali však pouze pasivní rentiéři spekulující s nemovitým majetkem a zakupující věčné platy a renty. Někteří se pokoušeli podnikat, rozvíjet obchodní styky a výdělky vkládat do dalších obchodů. Přes to všechno se snažili si tvořit materiální rezervy, které by je zajistily do dalších nejistých let. Tyto vydělané prostředky vkládali do pozemkového vlastnictví. Ti nejbohatší zakupují vsi, dvory, tvrze a chtějí vstoupat mezi urozené stavy. Mnozí se tak dostávají mezi feudální vrchnosti a pronikají tak do rytířského stavu.⁶⁹ Právě tento svobodný majetek na venkově jim dával možnost sociálního vzestupu mezi urozené. Tyto svobodné majetky si nechávali zapisovat do Desek zemských, které byly původně určeny šlechtě. Většině se však touto cestou jít nechce, jelikož by odchodem z města na venkov přišli o přístup k nejvyšším úřadům a zbyl by jim pouze výnos z jejich nemovitého majetku.⁷⁰ Jak ale tento problém vyřešit? Jistá cesta se nabízí. Zůstat měšťany a ke jménům si přidávat přídomky: např. slovný (famosus), či panoš (cliens). Jedná se o označení, která jsou vyhrazena nižší šlechtě. Šlechtu samo o sobě to z nich nedělalo. O tom kdo bude a nebude šlechticem, rozhodovala šlechta sama. Panovník v tomto ohledu neměl žádnou moc. Mohl pouze měšťana učinit „*slovným panošem*“ a tím mu otevřít možnost pro požádání rytířské kurie o udělení šlechtictví. Šlechta si však své postavení bránila a nepřijímala nové členy tak snadno. Většina z nich však nechtěla opustit město a stát se šlechtici jako takovými. Šlo jim převážně o erb! Snahu tohoto typu se rozsáhleji projevila v druhé polovině 15. století, zejména za doby panování Vladislava Jagellonského narůstá počet takto nobilitovaných. Získávají erb a výsady rytířského stavu, přičemž však nadále zůstávají ve městech. Své přídomky si volí podle své državy, či sídla. Jinak tomu bylo u těch, kteří neměli podle čeho si přídomek zvolit. Takový si pak volili za přídomek nejčastěji nějakou formu německého

---

⁶⁸ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 223 – 224.

⁶⁹ J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 95.

⁷⁰ T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 410.

jména. Toto počínání, se však často stávalo terčem posměchu, jelikož dotyční mnohokrát ani neuměli německy.⁷¹

Další důležitou otázkou související s problematikou pozdně středověkého měšťanství je otázka sebeprezentace měšťana. Samozřejmě již otázka majetku byla sama o sobě reprezentativní záležitostí. Domnívám se, že umístění domu na náměstích nebo v hlavních ulicích tuto skutečnost samo o sobě indikuje. Mám na mysli ovšem věc jinou, pro život středověkého člověka snad nejpodstatnější. A sice otázku víry a zbožného života. Nicméně víru jako takovou raději ponechám stranou, jelikož si uvědomuji značnou náročnost této otázky, na kterou upozorňuje Eva Doležalová, ve svém článku *Mysleli to měšťané se svou vírou vážně?*⁷² Raději se tedy přidržím tohoto tématu v rámci vnějších projevů zbožnosti, jehož součástí byl bezpochyby reprezentační charakter dané osoby popř. rodu. Nejednalo se však přirozeně a jediný motiv. Kostel byl středobodem městského života, v něm se lidé pravidelně scházeli. I uvnitř svatostánku existovala diference obyvatelstva. Místa v předních lavicích byla vyhrazena místním radním a nejbohatším, či nejmocnějším obyvatelům. S tím souvisí i místo posledního odpočinku. Opět nejvýznamnějším osobám se podařilo docílit pohřbení přímo v kostele, popř. v jeho těsné blízkosti. Ostatním byla vyhrazena místa na hřbitově. Ti opravdu nejmocnější se mohli nechat pohřbít v rodové kapli, jež založili. Blízkost svátostem měla měšťanům zajistit lepší cestu ke spáse. Tito umírající také církvi odkazovali nezanedbatelné sumy. Dělo se tak však až po pojištění práv vlastních dědiců. Zároveň tyto odkazy byly omezeny městskou radou. Měšťané mohli odkazovat církvi pouze hotové peníze a nikoliv nemovitosti, jelikož tyto nemovitosti by se posléze vytratily z kontroly městské rady, na čemž přirozeně neměla zájem.⁷³ Kostel neposkytoval pouze místo k praktikování víry, ale i k možnosti realizování zbožných skutků, mezi které patří i výše zmíněné odkazy hotových peněz církvi. Mezi další patří fundování kaple, oltáře, či obrazu. Dále se zřizují platy pro kněze, který za příslušného

---

⁷¹ *Tamtéž*, s. 410 – 411.; Z. WINTER, *Kulturní obraz...*, s. 129 – 130.

⁷² Eva DOLEŽALOVÁ, *Mysleli to měšťané se svou vírou vážně?* in: *Dějiny a současnost*, roč. 34, 11/2012, s. 41 – 43.

⁷³ T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 404 – 405.

donátora a jeho rodinu slouží mše. Takovéto fundování bylo většinou založeno napořád (tj. na věčné časy). Další formou zbožných skutků mohlo být podílení se na správě kostela, péči o něj a o jeho jmění (záduší). Takovéto skutky měly svůj určitý důvod. Měšťané si tímto snažili pojistit posmrtný život, aby nedošli zatracení, popř. zkrátit si pobyt v očistci a získat úlevu při posledním soudu. Přes nepopiratelnou roli víry v životě středověkého člověka, lze s určitou nadsázkou říci, že v době pozdního středověku otázka víry ustupovala do pozadí, přičemž do popředí se dostávala otázka výše zmíněné sebeprezentace a společenské prestiže.⁷⁴

Předhusitský patriciát byla vrstva osob se značně danými ukazujícími znaky k jejich vůdčímu postavení. Svou moc si udržovali pomocí značného obchodního kapitálu a vzájemně provázaných rodinných svazků na určitém místě po několik generací. Byly mocní a opírali se i o krále. Sídlily ve velkých městech, kde byla možnost obchodního rozvoje. V době na přelomu 13. a 14. století se jednalo především o velká sídelní města (Praha, Brno) a horní města (Jihlava, Kutná Hora). Jejich význačné postavení je podněcovalo ke snaze vyrovnat se šlechtě, což vyvrcholilo v již zmíněném zajetí českého panstva roku 1309. Tyto snahy však přišly vniveč a postupem 14. století ztráceli svou moc. Bylo to zřejmě především z popudu Karla IV., který si nepřál vznik další silné mocenské složky. Dle mého názoru v tom však mělo i určitou roli postupné pronikání českého živlu do převážně německých měst, jelikož tento „*starý patriciát*“ lze ztotožnit s německým etnikem. Jak již bylo výše zmíněno, tak po zániku této mocenské složky se již v rámci českých měst nikdy nevytvořila tak silná a jasně vymezená mocenská skupina. Porevoluční měšťanstvo nemělo již tak jasně vymezené znaky. Přičemž ale samozřejmě lze nalézt podobné skupiny znaků pro tuto vrstvu. Ve své obecnosti měšťané byli skupinou osob obdařených městskými právy, které však měla pouze určitá skupina lidí obývajících město a získat je nebylo snadné. Mimo peněz potřebných a svědků, kteří by se zaručili, bylo třeba prokázání manželského původu. Když prošli touto procedurou, tak měli dveře otevřené dalšímu podnikání. Mohli obchodovat, skupovat nemovitosti, investovat, nebo pouze nakupovat

---

⁷⁴ E. DOLEŽALOVÁ, *Mysleli to měšťané...*, s. 41 – 42.

renty a věčné platy na nemovitostech a výnosy z nich používat pro nakupování dalších věčných platů a rent. Stále získávali na síle a to se projevilo opět ve snaze o podobnost šlechtě. Nicméně vydobyté pozice opustit nehodlali, a tak usilovali vesměs pouze o šlechtické přídomky a získávání erbů.

4.3 Samospráva královských měst

Pokud je řeč o pozdně středověkém městě, tak se nesmí opomenout otázka vnitřního uspořádání tohoto organismu. Někdo jej musel řídit a usměrňovat. Jak jsem již výše napsal, tak pánem královských měst byl panovník. Správu královských měst zajišťoval podkomoří měst královských (popř. podkomoří měst věnných, nebo nejvyšší mincmistr). Tito vysocí úředníci však správu ve městech samozřejmě nevykonávali osobně. Musela být delegována na nižší samosprávné celky zajišťující plynulý chod města.

Moc králova byla vykonávána skrze úřad rychtáře. Zpravidla se jím stával někdo z majetnějších měšťanů. S držbou rychty bylo spojeno držení majetků osvobozených od veškerých poplatků (chlebové, masné krámy, hospody aj.). Taktéž mu náležela 1/3 z vybraných pokut. Nejdříve předsedal zasedání městského soudu a udržoval si značný vliv na chod města. Jednalo se o úřad velmi cenný, jelikož dokázal jeho držitel vydělat značnou sumu peněz. To se projevilo i v cenách rychet. Např. r. 1478 byla Domažlická rychta vykoupena za 4000 zlatých⁷⁵. Souhlas s výkupem rychet musel dát panovník. S rostoucí mocí rychtáře došlo ke střetu mocenských a ekonomických zájmů s městskými radami. O tomto zápase se blíže moc neví, ale v druhé polovině 15. století z něj vycházejí vítězně městské rady reprezentované konšely. Rychtářské úřady tak přecházejí postupně pod kontrolu městských rad.⁷⁶

Když se tedy přesuneme do období 2. poloviny 15. století, tak vnitřní život města byl pod kontrolou městských rad, které si „podmanily“ úřad rychtářský. Co ale byla ona městská rada a z koho se skládala? Radní se

---

⁷⁵ pro srovnání r. 1487 Samuel Valečovský z Hrádku prodává panství Veliš s městem Jičínem Mikulášovi staršímu Trčkovi z Lípy a na Vlašimi za 19 800 zlatých uherských (J. MACEK, *Jagellonský věk...*, s. 99.).

⁷⁶ T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 394 – 396.; Z. WINTER, *Kulturní obraz...*, s. 619 – 620.

nazývali různě (radní, konšelé, páni, kmeti, či přísežní⁷⁷) Rozmezí počtu členů tohoto sboru se pohybuje od 6 do 18 osob. Nejčastěji jich však zasedalo 12 (podle počtu měsíců). Každý z těch dvanácti se stal na jeden měsíc purkmistrem. Tento purkmistr pak předsedal schůzím, uváděl v život to, co usnesla rada, sbíhaly se k němu žaloby aj. Ten nejváženější se stal purkmistrem jako první. Neměli pevný plat, ale náležela jim část z vybraných poplatků a pokut. Tyto nejisté příjmy jim plně vynahradila společenská váha jejich úřadu. Zvoleni byli na rok, každoroční obměna rady byla událostí a pojila se s jedním z významných svátků (Tři králové, Velikonoce, sv. Václav). Konšelem se mohl stát pouze plnoprávný měšťan. Podstatné též byly dobré styky se stávající radou (ona mohla navrhopat nové konšely – jednotlivý konšelé mohli též navrhopat sami sebe), popřípadě s podkomořím měst královských, či nejvyšším mincmistrem nebo podkomořím měst věnných. Bylo tomu tak, jelikož právě ten konkrétní úředník mající na starost konkrétní skupinu královských měst jmenoval členy do rady. Ti, kterým se nepodařilo dosáhnout svého obnovení, v radě však nemuseli nutně ztratit určitý vliv na chod města. Doloženo je společné zasedání staré a nové rady. V opozici vůči radě vystupovali zástupci obce (tzv. obecní starší, obecní přísežní), kteří měli kontrolovat činnost rady a zájmy obyvatel města. Často se však tento orgán dostává plně pod kontrolou městských rad, čímž ztrácí svou nezávislost. Nezanedbatelnou roli hrály i rodinné vazby. Teoreticky bylo sice zasedání blízkých příslušníků v radě zakázáno, tak prakticky se tak nedělo. Pokud tedy měl rod dostatečný počet mužských příslušníků, tak mohl po desetiletí kontrolovat a mít přehled o jednání městské rady.⁷⁸ Přestože se měla rada měnit po roce a měla se obměnit celá, tak v praxi se tak nedělo. Skladba rady se výrazněji neměnila, v jejím čele stál, nebo se střídal omezený okruh osob, náležící do radní vrstvy daného města.⁷⁹ Dosud provedené výzkumy nám však ukazují, že vedle těchto míst, která byla pravidelně obsazována úzkým okruhem osob,

---

⁷⁷ Při uvedení do úřadu skládali přísahu (T. BOROVSÝ, *Měšťan*, s. 396)

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 396 – 397; Z. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 111 – 112.

⁷⁹ V. BŮŽEK, *Společnost...*, s. 132.

se objevují místa určená širšímu okruhu zájemců, kteří však v radě seděli pouze 1 – 2x za život.⁸⁰

Pro organismus města je dále životně důležité městské hospodaření. Město mělo své příjmy, ale také výdaje, které muselo pokrýt. Tyto příjmy město získávalo z různých dávek a poplatků, mezi které patřily např. soudní poplatky – příjmy z činnosti městského soudu, městská daň, příjmy z režijního hospodaření, středověké renty aj. Jako hlavní zdroj příjmů lze však označit pozemkovou daň, čili takzvanou *lozunku*, která se vypočítávala podle majetku jednotlivých obyvatel města a která spíše zvýhodňovala majetnější vrstvy. Dále se platilo za řadové úkony, jako např. zápis do městské knihy. Mezi příjmy se může též řadit poplatek za přijetí měšťana, na který bylo upozorněno výše. Z těchto příjmů město platilo dvě hlavní daně. První daní byl tzv. areální úrok, který se odváděl zakladateli města (panovníkovi, či vrchnosti) a vyměřoval se při založení města z jednotlivých lánů. Královská města v Čechách platila v rozmezí od 15 do 128 kop grošů. Nejčastěji však kolem 50 kop. Další daní byla tzv. zvláštní berně, které se nejdříve vybírala nepravidelně, ale od vlády Jana Lucemburského se jednalo o pravidelnou daň, vybíranou ve 2 – 3 termínech. Největší města platila od 341 kop (Hradec Králové) do cca 200 kop (České Budějovice a Litoměřice např.). Menší města pak od 90 do 25 kop.⁸¹

Přestože pánem měst královských měst byl panovník, kterému podléhala trojice královských úředníků, tak samotnou správu měst v období pozdního středověku měla plně v rukou městská rada (úřad rychtáře byl již pod jejich kontrolou), jmenována jedním z té trojice úředníků (podle typu královského města). V součinnosti s touto radou byly také orgány obecních pánů a obecních starších. O jejich nezávislosti však mohou panovat určité pochyby. Získat místo v radě bylo prestižní záležitostí a záleželo na dobrých stycích. Přes teoretickou možnost obměny celé rady po roce se ustálila místa pro úzký okruh „vyvolených.“ Vedle těchto míst však byla i místa pro širší okruh uchazečů, takže na správě měst se mohli během desetiletí vystřídat i stovky osob.

---

⁸⁰ T. BOROVSKEÝ, *Měšťan*, s. 397.

⁸¹ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 225 - 226; 230 – 231.

5. Kutná Hora a její městské elity

V následující kapitole se již blíže podíváme na kutnohorské městské elity na základě vztahu k vytěženým pramenům. Nejdříve definuji blíže samotnou Kutnou Horu na základě výše rozepsané charakteristiky města, abychom si udělali lepší představu o jejím postavení vůči ostatním městům a samotnému Království českému. Je to důležité kvůli jejímu postavení, neboť tyto specifika budou mít vliv na specifické postavení jejího měšťanstva, které ovlivňovaly místní ojedinělé podmínky. Dále představuji již přímo konkrétní měšťany a jejich kariéry na základě dochovaných materiálů v kutnohorských městských knihách. Nekladu si za cíl postihnout celkovou charakteristiku měšťanských elit v Kutné Hoře v námi sledovaném období, což by ani nebylo na základě dochovaných pramenů možné. Chci poukázat na některé aspekty stavu měšťanských elit a postihnout jejich vnitřní vztahy v pozdně středověkém vývoji, dosud velmi nezpracovaném, na příkladu několika osob, které měli v Kutné Hoře značný politický i ekonomický vliv.

5.1 Politické a sociální postavení Kutné Hory

Politicky patřila Kutná Hora mezi města královská. Toto zařazení je však velmi úzké a neostré. Jak jsem výše uvedl, tak města královská se dělí ještě dále. Tudíž Kutná Hora patří mezi města horní, spravovaná nejvyšším mincmistrem Království českého, který taktéž v Kutné Hoře sídlil. Toto samo o sobě napovídá přednímu postavení Kutné Hory v rámci horních měst. Spolu se Starým Městem pražským a Novým Městem pražským měla v radě místo tradičních 12, rovnou 18 konšelů, které jmenoval právě nejvyšší mincmistr.⁸² Městská rada plně samotné město ovládla zřejmě roku 1420, kdy Zikmund Lucemburský dává městské radě majestát na rychtu, která tím městského rychtáře dostává pod svojí kontrolu.⁸³ Co se týče soudní pravomoci, tak Kutná Hora byla až do roku 1467 v právní závislosti na Jihlavě, kdy Jiří z Poděbrad Kutnou Horu z této závislosti vyňal. Nicméně právní styk trval až do 16. století, kdy začal rozklad jihlavské

---

⁸² Z. WINTER, *Zlatá doba...*, s. 112.

⁸³ TÝŽ, *Kulturní obraz...*, s. 621.

oblasti. V 15. století se zde uplatňovala především právní kniha brněnsko-jihlavská. Postupem času se na její moravský původ začalo zapomínat, jelikož její časté opisy přicházely z Kutné Hory. Začala tak být považována za pražskou právní knihu.⁸⁴ O výjimečnosti Kutné Hory svědčí i to, že byla osvobozena od výše uvedených daní (areální úrok, zvláštní berně).⁸⁵ Po husitských válkách bylo hospodářství Kutné Hory, stejně jako dalších měst značně poškozeno a těžba stříbra na několik desetiletí minimalizována. Zvláštní povaha Kutné Hory však dovolila účinnější obnovu, jejíž počátek můžeme datovat zhruba do poloviny 15. století. V 2. polovině 15. století docházelo k účinnější obnově městských hospodářských sil ve všech městech. Přitom však se zdá, že pouze v Kutné Hoře hospodářské prostředky střední a horní vrstvy obyvatelstva dosáhly do konce středověku předrevoluční úrovně.⁸⁶

Husitská revoluce neznamenal změny pouze v hospodářské sféře, ale také v sociální. V této oblasti prodělala Kutná Hora také velice zásadní změny. V předrevoluční době byla Kutná Hora značně protihusitská s většinovou složkou německého obyvatelstva. Podnikala hony na kališníky, kteří byli házeni do horských šachet. Po dobytí města tábory a sirotky se situace značně změnila. Kutná Hora byla v průběhu války značně počeštěna a velká část původních elit odešla a část z nich se usadila v Jihlavě. Po husitských válkách tedy došlo k formování odlišné elitní vrstvy obyvatelstva. Lze si však představit úplné odloučení starých, mocných rodů od domovského města? Pro naše období městu chybí prameny hromadné povahy sloužící k postižení celkového stavu měšťanstva. K dispozici však jsou různé městské knihy postihující majetkové transakce, měšťanské testamenty, či jiná pořízení obsahující manipulaci s majetky.⁸⁷ Zvláštní povaha Kutné Hory se projevila také ve značné majetkové diferenciaci obyvatelstva. Tradiční řemesla ustupovala do pozadí a většina výroby se podřizovala potřebám hornictví, hutnictví a mincovnictví. Rozhodující postavení v životě města tak získala nevelká skupina rudokopců, a úředníků

---

⁸⁴ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 399 – 400.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 230.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 221.

⁸⁷ J. ČECHURA, *Patriciát ve struktuře...*, s. 40.

královské mincovny. Tato úzká skupina ve svých rukou soustředila vlastnictví dvorů a hutí, které souviselo s monopolem na dodávání stříbra do mincovny. Tak se uvnitř Kutné Hory vytvořila nevelká skupina elitní horní vrstvy obyvatelstva, soustředící ve svých rukou obrovské bohatství. Rudokupce a horní úředníky však nelze ale brát jako dvě oddělené skupiny. V mnohých případech jedna osoba zastávala jak některý z horních úřadů, tak byla činná v obchodu se stříbrnou rudou a dalšími kovy.⁸⁸

***

Po rámcovém úvodu přikročíme k představení výsledků mého vlastního výzkumu v podobě rekonstrukcí tří výjimečných kutnohorských měšťanů své doby.

5.2 Prokop Alder z Lošan

Pokud by nás zajímaly rody v Kutné Hoře usazené již před husitskými válkami, které se po jejich skončení navrátily zpět, tak je třeba v první řadě zmínit rod Alderů z Lošan. Většina rodů totiž po útěku z města přišla nejenom o majetky přímo ve městě, ale i o naprostou většinu statků venkovských. Alderové však byli ojedinělou výjimkou v tomto směru. Podrželi si tvrz Lošany,⁸⁹ ze které si následovně vydobyli zpět své pozice. Do města se vrátila zhruba polovina rodů, nicméně pouze Alderům se podařilo získat zpět ztracené pozice. A to skrze jejich nejnámějšího představitele Prokopa Aldera z Lošan, který dokázal rozvinout obchod s nemovitostmi a propracovat se mezi minciřské konšely a do městské rady.⁹⁰ Jeho nejbližšími příbuznými byli Jiří Alder a Tomáš Alder, kteří však nebyli jednotní, jelikož r. 1432 při prodeji jednoho lánu od dvora v Hořanech Mikšovi z Miskovic slibuje Jíra Alder kupujícímu, že ochrání tento statek před svým bratrem Tomášem.⁹¹ Koho z nich je však Prokop Alder syn se mi nejeví úplně jasné. Emanuel Leminger uvádí, že Prokop je

---

⁸⁸E. ŠIMEK, *Obyvatelstvo...*, s. 79, 83, 86.

⁸⁹ Lošany jsou obec v okrese Kolín, ležící zhruba 7 km od Kolína a 17 km od Kutné Hory. Dodnes se z původní tvrže, kterou Alderové získali v roce 1410, dochovala 17 metrů vysoká, čtyřpatrová gotická hranolová věž. Alderové tvrz prodali roku 1478 Čabelickým ze Soutic.

⁹⁰ T. BOROVSKEJ, *Kutná Hora...*, s. 24.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 24; SOKA KH, AMKH – knihy, č. 361, E8.

bezpochyby synem Tomáše.⁹² Nicméně v zápisu ze dne 5. 4. 1442 kdy Vavřinec Polák z Krchleb a paní Anežka z Krchleb kupují nárožní dům blízko kostela Matky boží u Náměti, který dříve patřil Jiříkovi Alderovi, od Franka písaře se můžeme dočíst: „...*kterýzto Franyek przed pány povolav Procopa, syna Girzika Aldera, i provedl gest sviedomím hodným, zie gt ten duom diediczne od przedpsaného Girzika Aldera, otce Procopova, kúpen a zaplacen, jakozto diediczy spravedlivému.*“⁹³ Jelikož jsem ze z dalších pramenů či literatury nedočel nic o dalším členu rodu, jenž by se jmenoval Prokop, tak docházím k závěru, že se zde píše, o výše uvedeném Prokopu Alderu z Lošan, který je tak tímto zápisem poprvé zmíněn v jedné z městských knih.

Souvislou řadu majetkových transakcí, kde již Prokop Alder vystupuje samostatně, lze pozorovat od počátku roku 1445, kdy zakupuje za 3 kopy grošů dědičné právo k domu od Anny Cubové.⁹⁴ Zde však není ještě umístění konkrétního domu specifikováno. To se napravuje v dubnu téhož roku, kdy je Prokopem Alderem zakoupen za 16 kop a 20 grošů „...*duom na rohu vedle Jana Dosska z jedné a proti Mazurce pres ulici ze strany druhé a lúku jdúce ke klássteru na Provaznici...*“⁹⁵ Tento zápis je dle mého názoru totožný se zápisem v jiné trhové knize datovaným o měsíc později: „*Sobie, manzielce, svým diedicuom, i buducím kúpil duom lezici na rohu Rzeznické ulice. A lúku jdúce ke klássteru, vedle lúky Sskrovadovy v rohu lezici. Za 16 kop a 20 grossu. Též za 3 kopy kúpil právo diediczne.*“⁹⁶ V květnu následujícího roku je Prokopu Alderovi dáno městiště pusté v Pekařské ulici za 2 groše lozunku.⁹⁷ Domnívám se, že tato v podstatě bezplatná transakce souvisela se značně uvolněným prostorem ve městě, které se ještě nevzpamatovalo z předcházejících let válečných konfliktů, a k rozsáhlejšímu obnovení těžby stříbra, které by účinněji obnovilo městské hospodářské síly, zatím nedošlo. K tomu všemu ještě nebyla ani konsolidována královská moc, k roku 1446 v Království českém byly

---

⁹² E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 293.

⁹³ SOKA KH, AMKH – knihy, č. 362, A3.

⁹⁴ *Tamtéž*, C3.

⁹⁵ *Tamtéž*, C5.

⁹⁶ *Tamtéž*, č. 361, L5.

⁹⁷ *Tamtéž*, č. 362, D4.

jedinou rovinou účinné správy zemské landfrýdy. Mimochodem 17. 3. 1440 z řad nižší šlechty pečetil landfrýd čtyř východočeských krajů i Tomáš Alder z Lošan.⁹⁸ Další koupi Prokopem Alderem nacházíme v červenci roku 1447, kdy kupuje dům „...vedle Jana Ptáčzka bednarze s jedné a vedle domu Miculásova Heskova přes ulicku s strany druhé...“,⁹⁹ za 16 kop grošů. Další koupě následují o dva roky déle. Zde je již přesněji specifikována poloha a název domu: „*Procop Alder kúpil gest duom lezici proti masným krámóm, jenž slove „u czernie róze“ a vedle Petrzika rzezníka, u paní Margrety Onomysslské za 63 kopy g.*“¹⁰⁰ Zde je vidět několikanásobný nárůst ceny domu, jenž kromě jiného souvisí pravděpodobně s jeho lokalizací uvnitř města. Konkrétní místo se však nedozvídáme. Jeho přesnější poloha by se však dala odvodit ze zápisu z listopadu roku 1453, kdy Mikuláš Libák kupuje dům na Obilném trhu vedle domu Alderova z jedné a ze strany druhé u Petříka řezníka za 44 kop grošů.¹⁰¹ Domnívám se tedy, že se zde ukazuje na dům, jenž Prokop Alder kupuje roku 1449 vedle Petříka řezníka. Dále tomu nasvědčuje i vyšší cena kupovaného domu. Obilný trh byl tedy zřejmě v té době luxusnější lokalitou, za kterou bohatí měšťané rádi zaplatili. K tomuto domu přikupuje roku 1456 zahrádku za 100 grošů.¹⁰² Dále zde například zakupuje r. 1461 dům Martin z Klatov, městský písař, za 68 kop grošů.¹⁰³ a r. 1457 i Ondřej Flugancz (proti masným krámům, vedle Prokopa Aldera) za 30 kop grošů.¹⁰⁴

Jiná forma získávání majetku, než nákupem nemovitostí, je ze zápisů patrná k roku 1460, kdy jsou Prokopem Alderem zakoupeny 2 kopy platu ročního na dědinách, které příslušely ke dvoru Kruntlíku, od Niklase z Jihlavy za 15 ½ kopy grošů.¹⁰⁵ Téhož roku kupuje též od Hanuše z Vídně právo dědické, k dědinám v Kruntlíku za 61 kop grošů. V tomto zápise je

---

⁹⁸ T. BOROVSÝ, *Kutná Hora...*, s. 25.

⁹⁹ SOKA KH, AMKH – knihy, č. 362, D8.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, č. 361, N7.

¹⁰¹ *Tamtéž*, č. 362, F10.

¹⁰² *Tamtéž*, K9.

¹⁰³ *Tamtéž*, č. 361, N12

¹⁰⁴ *Tamtéž*, č. 362, L7.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, O3.

také Prokop Alder prvně označován, jako šepmistr.¹⁰⁶ V této době také zakupuje pivovar a sladovnu nad Páchem dolejší se vším příslušenstvím za 120 kop grošů.¹⁰⁷ Následujícího probíhají ještě dvě větší transakce. Nejprve Prokop Alder zakupuje půl huti ležící pod Bylany¹⁰⁸ za 150 kop grošů.¹⁰⁹ O dva měsíce později prodává nedávno koupený pivovar Burianovi mincíři za 150 kop grošů.¹¹⁰ Tudíž na jedné koupi a následném prodeji vydělává během jednoho roku 30 kop grošů.

Tímto zápisem se jméno Prokopa Aldera na několik let ztrácí z trhových knih *Liber hereditatum anttiquus* a *Registrum hereditatum*. Místo nich se jeho majetkové transakce přesouvají do knih městské rady, především se jedná o knihu *Registrum rubeum parvum*, vedené od roku 1462. První zápis je již ze srpna roku 1462, kdy se Prokop Alder přiznává, že dluží panu Burianovi z Lipnice a jeho bratrům 200 kop grošů. Jako rukojmí za tento dluh zapisuje svůj dům s polovinou huti.¹¹¹ Další zápis z ledna roku 1463, který se vrací k prodeji pivovaru Burianovi mincíři z dubna 1461: „...*Procop Alder vyznal jest przedniekterými pány na Vlasském dvorze, zie kdyz gest Burian mincírz chtiel kúpiti pivovar ode mne, já sem riekl Burjanovi: Czím by ty mi jej zaplatil – a jáť peníze musím míti. Potom przissel gest k nám do Mince Burjan s nebozcčíkem Paulem a já sedím s panem Petrem. Tu mi rzekl nebozcčík Paul: Milý pane Alderze, proday ten pivovar Burjanovi a nedbay za to, budet zaplacen. Já tobie za to sľibugi vssím svým statkem, nebt já jeho opustiti nemíním ... a téz gest i pan Kluczky Petr vyznal, zie gest tak neboh Paul v pravdie, akz gest Alder seznaľ, przed nimi tak vyznal.*“ V tomto zápise je zároveň opět označován šepmistrem.¹¹² Tedy tento zápis ukazuje, že pivovar prodaný za 150 kop grošů nebyl zřejmě zaplacen. Prodej proběhl běžnou formou záruky v tehdejší době. Za kupujícího, který neměl dostatek hotovosti, se zaručil svým majetkem některý z příbuzných, potažmo dalších měšťanů. V tomto

---

¹⁰⁶ *Tamtéž*, O4.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, O8.

¹⁰⁸ Bylany je vesnice ležící zhruba 2 km od Kutné Hory. Vesnice je známa svými rozsáhlými neolitickými vykopávkami. Ve středověku kolem Bylan protékal pramen, který zásoboval Kutnou Horu pitnou vodou.

¹⁰⁹ SOkA KH, AMKH – knihy, č. 362, O9.

¹¹⁰ *Tamtéž*, P1.

¹¹¹ *Tamtéž*, č. 7, B3.

¹¹² *Tamtéž*, C14.

případě ručitel zemřel a Prokop Alder se tímto zápisem připomíná o zaplacení prodaného pivovaru, případně by se mohlo jednat o přípověď na statek nebožtíka Paula, jelikož se v zápise zmiňuje forma ručitelství, nebo o pouhé pojištění dluhu. Další smlouva pochází ještě z téhož roku, kdy se Prokop Alder a Jan Sedlář připomínají Janovi luňákovi z Kaňku, že jim má za půl lánu dědiny dát 14 kop grošů. První splátka je určena na příští svátek sv. Havla 6 kop grošů, 4 kopy grošů na sv. Jiří a zbytek do 14 kop na dalšího sv. Havla. A to vždy pod ztracením té dědiny.¹¹³ Z listopadu roku 1464 je zvláštní zápis, kterým Vidláková Anna (vdova) určuje Prokopa Aldera jako poručníka jejího statku a dává mu 17 třicátých v dole Topcích,¹¹⁴ který se jí za to má zastat ve dluhu 100 kop a má jí pomáhat skutkem i radou, když to ona bude potřebovat. Má ji být tedy nápomocen jako poručník jejího statku i jí samotné.¹¹⁵ Dle obsahu dalších zápisů, které jsem mohl prostudovat, se nejedná o zvláštní akt. Vdovy po bohatých manželech si zřejmě často nevěděly rady s finančními operacemi, a tak se obrátily na bohaté a zkušené měšťany, kterým daly poručnictví nad zděděnými statky.

Ještě z téhož roku pocházejí čtyři další zápisy. V prvním se přiznává Petr Písař k dluhu 50 kop grošů Prokopovi Alderovi a jeho zeti Johannesovi. Máme zde i specifikován způsob splacení dluhu. Dlužník může peněz užívat do sv. Havla a pokud mu věřitelé nedají měsíc před sv. Havlem vědět, tak těchto peněz může využívat do vánoc. A od této chvíle jim má dát „...*penieze nowe za mienu neb grosse nowe az budu dielani zde w minci kralowske biele dati neb su on jemu novych peniez z Mince pouczil...*“ A jako rukojmí za tento dluh jim zapisuje svůj dům a veškerý statek, který má, nebo mít bude a aby měli oni právo na jeho majetek před všemi jinými dlužníky. Pokud jim Petr nesplatí dluh, jak bylo určeno, tak mají moc s jeho domem i dalším majetkem učinit co chtějí. Roku 1470 dává na tento dluh Jíra erckafěř za Petra písaře 30 zlatých uherských. Stejného roku doplácí

---

¹¹³ *Tamtéž*, C7.

¹¹⁴ Důlní podíl (jeden třicátý je 1/32 podílu) – Ladislav JANGL, *Hornický slovník*, Příbram 1986, s. 56.

¹¹⁵ SOKA KH, AMKH – knihy, č. 7, E2.

Prokopovi zbytek dluhu ve zlatých uherských.¹¹⁶ Konkrétní cifra zde již však není jmenována. Splacení tohoto dluhu se tak protáhlo na celých šest let. Dále se Prokop Alder připomíná na statek nebožtíka Malškrubského v dluhu 20 kop grošů.¹¹⁷ V zastoupení za stejného nebožtíka vyplácí následně Johanesovi Gebharthovi¹¹⁸ 10 kop grošů.¹¹⁹ Poslední zápis z tohoto roku se svědčí o tom, že Prokop Alder a Šimon perníkář poprvé provedli vyúčtování všech příjmů a vydání kostelu Matky Boží Na Náměti, přičemž jim vykárali přebytek 4 kop a 6 grošů.¹²⁰ V roce 1465 začíná žádostí Oneše Tluxy o odklad platby za dům ve výši 20 kop. Prvních deset kop splatil a na splacení dalších deseti kop mu byl dán rok času.¹²¹ Následovně se připomíná na dům Jaroše Slona, na který chce mít právo před jinými dlužníky, za dluh 17 kop grošů. O rok později svou přípověď opakuje a roku 1470 je přípověď smazána, jelikož byl dluh splacen.¹²²

Z kraje roku 1466 pochází důležitá listina, kdy konvent Sedleckého kláštera a opat Jošt dávají Prokopovi Alderovi dvůr Kruntlík se všemi vesnicemi k němu příslušejícím „...vzhledvsse za mnoha dobrodistvy slowutneho panosse Procopa Aldera z Lossan...“¹²³ Je tedy zřejmé, že Prokop Alder vykonal pro Sedlecký klášter mnoho dobrého, a stál tak u jeho poválečné obnovy, za kterou se mu klášter odměnil. Kromě tohoto dvora dostal Prokop Alder i louku u kláštera, která se však po jeho smrti měla navrátit zpět do majetku kláštera v Sedlci: „...do jeho zivota dali sme k uzivani pod takowu vssak výminkou, kdyby swrchupsaný Procop zemrzel, aby táz lúka zase k nassemu klássteru przipadla diedicznie bez odporu niekoho...“¹²⁴ Těsně po tomto nemalém majetkovém zisku dává Prokop Alder na záduší ke kostelu Na Náměti 2 kopy a 10 grošů platu ročního z dědiny příslušející k právě získanému Kruntlíku. Dále mají dávat lidé z těchto vesnic peníze kostelníkům tohoto kostela na sv. Havla a na sv. Jiří.

---

¹¹⁶ *Tamtéž*, P3.

¹¹⁷ *Tamtéž*, D8

¹¹⁸ Kupec z Prahy, který byl v přímých obchodních stycích s Norimberkem – E. ŠIMEK, *Obyvatelstvo...*, s. 81.

¹¹⁹ SOkA KH, AMKH – knihy, č. 7, D16.

¹²⁰ *Tamtéž*, E17.

¹²¹ *Tamtéž*, FF20.

¹²² *Tamtéž*, FF7.

¹²³ *Tamtéž* – Aktová sbírka, č. 44.

¹²⁴ *Tamtéž*.

Za toto mají u jeho oltáře ve zde přítomném kostele slouženy 3 – 4x týdně mše za něj a za jeho rodinu. Zároveň je zde opět označován jako šepmistr.¹²⁵ Následujícího roku kupuje stodolu na Turnovském dvoře od Onše Tluxy za 6 ½ kopy grošů.¹²⁶

Další zmínky jsou až z roku 1470, kdy se Janda erckafěř přiznává k dluhu 296 hřiven grošů bílých. Prokopovi Alderovi má splatit nejdříve 200 hřiven v sobotu na masopust a zbytek potom na velikonoce. Jako rukojmí mu zapisuje všechn svůj statek. Ve stejném zápisu se zmiňuje i Kršňákův dluh 406 hřiven grošů bílých. Zároveň je oznámeno, že oba dva svůj dluh splatili.¹²⁷ Ze stejného roku je i zpráva, která vypovídá o tom, že Prokopovi Alderovi a jiným měšťanům dluží přímo sama rada, jelikož šepmistři zastavují 1/3 platu ze Zibohlav (13 kop a 10 grošů) těmto věřitelům v dluhu 200 kop. Tento plat mají čerpat, až do splacení celé částky.¹²⁸ Zároveň je to záznam, který se po mnoha letech nachází jinde než v knize *Registrum rubeum parvum*. Začátkem roku 1471 Prokop Alder dává 8 kop a 15 grošů platu ročního od dvora v Hořanech na víno ke službě boží kostelům horským. Slibuje tak konat i do budoucna. Po jeho smrti mají kněží „... *napomínat lid obecný, aby se Pánu bohu pomodlili za dusse téhoz Prokopa Aldera a manzielky i przipuzných jich. Prokop Alder sám pozuostavil, aby v przipadie nejvietssi chudoby miel miesto mezi chudinou sspitálu zdejsiho* ...“¹²⁹ To může svědčit o rizikovosti podnikání a zajištění si vlastní existence v případě nenadálého neblahého konce. Od začátku roku 1472 nejdříve odkazuje 4 kopy platu ročního knězi u Náměti, aby u oltáře Alderovského 3x týdně sloužil za duši jeho, manželky, jejich dědiců a předků. Zároveň je zde ustanovení, že pokud budou ten oltář spravovat jeho dědicové, tak celý ten plat mají dávat pouze knězi u jejich oltáře a nikomu jinému. Peníze nemají být využívány na nic jiného než na víno a službě matky boží. Mše za něj a jeho rodinu má být sloužena 3x týdně na věčné časy. Dokud je živ, tak vše má řídit on sám. Po své smrti listinu odkazuje

---

¹²⁵ *Tamtéž* – knihy, č. 7, F14.

¹²⁶ *Tamtéž*, P7

¹²⁷ *Tamtéž*, P7.

¹²⁸ *Tamtéž*, č. 361, P24.

¹²⁹ *Tamtéž* – AS, č. 61.

radním a šepmistrům.¹³⁰ V posledních zápisech je již možné zpozorovat, že Prokop Alder očekává blížící se smrt a podobnými skutky se snaží si zajistit posmrtnou spásu a aby vše co odkázal a vykonal, pokračovalo stejně i po jeho smrti. Předtucha smrti se ukázala být opodstatněná, jelikož ještě téhož roku, v pátek před sv. Prokopem, umírá.¹³¹

Ani po své smrti se však jeho jméno nevytrácí z městských knih, jelikož je zmiňováno především s osobou jeho manželky Kateřiny Alderové z Lošan, která je charakterizována, jako vdova se značnou nákloností k chudině. Roku 1475 doplácí sumou 216 zlatých uherských, které vzala z dluhu od krále Jiřího, na doplacení zboží lipoltického koupeného z odkazu nebožtíka Mikuláše Libáka určeného k špitálům kutnohorským. Je tedy přesně řečeno že: „...*pocivá vdova paní Katerzina manzielka slovtného Prokopa Aldera z Lossan, spoluhornice nasse, znající zie to zbozie statkem Libákovým nemohlo zaplaceno býti, milosrdenstvím jsúc hnuta, na polehčení a spasení dussí manziela svého, své i przedkuov a dítek svých, v plné radie zdrava osobnie stoge, dobrovolnie k doplacení toho zbozie k tomu zádussi dvie stie ssestnace zlatých vherských, dluhu od krále Girziho ji dluznych a na cle ukázaných u váhy obecnie od miedi, v ruce poruczničkom již psaným dala gest takovým zpuosobem, aby z duochodov toho zbozie, aneb jiného, acz by kdy to jinam bylo převedeno, v sspitaluoch przed Tielem Pána vssemohúciho lampa viečna a nezhasitelná horzela casy budúci a viečné a coz by nad to bylo, to aby nikam jinam nez na chudinu sspitaluov tiech obraceno bylo...*“¹³² Tedy paní vdova Kateřina dala dluh od krále Jiřího na splacení zboží určeného pro městských špitál. Motiv její však již nelze plně rekonstruovat. Mohlo jít o subjektivní důvod opravdové náklonosti k chudině špitální, nebo chtěla ulehčit duším své rodiny. Nicméně bych se spíše přiklonil k tomu, že to bylo kombinace obou důvodů. Z pohledu dnešní době je velice obtížné, nebo dokonce nemožné rekonstruovat vnitřní prožitek víry středověkého člověka. Paní Kateřina Alderová z Lošan umírá až po roce 1492, jelikož ještě v prosinci téhož roku činí kšaft, ve kterém odkazuje svůj majetek doktoru Janu Šwankovi a

¹³⁰ *Tamtéž* – knihy, č. 361, P24.

¹³¹ A. REZEK, *Paměti...*, s. 42.

¹³² SOkA KH, AMKH – knihy, č. 361, P23.

Bartošovi z Práchnan. Kromě těchto dvou jsou vyjmenovány i další osoby, kterým určuje konkrétní částky. Mimo to odkazuje 50 kop grošů kostelům na víno ke službě boží, které mají být vypláceny po 5 kopách ročně a používány pouze na víno a na nic jiného.¹³³

Prokop Alder z Lošan byl bezesporu jedním z nejvýznamnějších měšťanů kutnohorských své doby. Jeho rod byl zde usazen již před husitskými válkami a jako jediný skrze jeho osobu dokázal zpět získat ztracené pozice. Jeho původ mu zřejmě v nelehké situaci po husitských válkách otevřel cestu mezi kutnohorskou elitou. Jasnou řadu jeho majetkových transakcí lze sledovat od roku 1445, kdy podle záznamů zakupuje svůj první dům. Nákupem nemovitostí získal rozsáhlý majetek, který se nacházel na drahých a významných městských lokalitách. Cenu lze pozorovat ve vzestupné tendenci, jak se postupně obnovovala těžba, tak rostla i cena nemovitostí. Zpočátku po husitské revoluci bylo ve městě hodně místa, a tak toto místo potřebovalo být zaplněno. O tom může svědčit i věnování pustého městiště pod pouhé 2 groše lozunku. Kupování nemovitostí však nebyl jediný prostředek příjmů. Později se připojilo zakupování věčných platů, které přinesly stabilní roční příjmy. Stejně tak tento pravidelný příjem poskytovaly dvory i vesnice. Je pravděpodobné, že stál u znovuoobnovení Sedleckého kláštera, jelikož od něj dostal celý dvůr Kruntlík, i s příslušejícími vesnicemi. Kromě toho vlastnil i huť a na krátký čas i pivovar. Přičemž vlastnictví huti, vzhledem k jejich cenám, bylo výsadou úzké skupiny nejbohatších měšťanů. V pozdějších zápisech jsou velmi často zmiňovány dluhy vůči osobě Prokopa Aldera. Naproti tomu pouze jediný záznam dosvědčuje to, že by on sám byl dlužníkem. Když už se schylovalo ke konci jeho života, tak začal věnovat větší částky ke kostelům. Což v té době bylo běžné vzhledem k zajištění posmrtné spásy. Kromě toho vlastnil i rodovou kapli, což nebylo otázka pouze zajištění posmrtné spásy, ale také i sebereprezentace své i svého rodu. Kromě vlastnictví rozsáhlého majetku se podílel i na městské správě, neboť je několikrát označován jako šepmistr. Tudíž jeho ekonomická činnost měla přímou součinnost s činností politickou. Výše uvedené shrnutí mě dovádí

---

¹³³ *Tamtéž*, č. 7, C7.

k závěru, že se jednalo o člověka chytrého, vyznajícího se v majetkových transakcích, který si skrze ně dokázal nahromadit značný majetek. Kromě rozsáhlého nemovitého majetku, měl i řadu dlužníků, pro což musel mít značný majetkový základ. Zároveň vlastnictví huti i rodové kaple nasvědčuje velice významnému postavení, které bezesporu měl. Stejně tak účast na politickém řízení města, jelikož je několikrát označován jak šepmistr.

5.3 Ambrož z Hrádku

Ambrož z Hrádku, neboli Ambrož zlatník, řečený Krtek byl zemským proběrem na Vlašském dvoře v letech 1472 – 1477. Rovněž byl i královským kerněrem (osoba vyznající se v kovoliteckém řemesle), jelikož měl v Praze na Malé Straně svou vlastní huť, kde zrnil měď i pro kutnohorskou mincovnu. Jednalo se o měď, která byla zapotřebí k výrobě mincovního stříbra. Zrnění v mimokutnohorské huti je specifikem tohoto období, jelikož o dalším takovém zrnění nejsou zprávy. Mimo královských úřadů je znám i jako rudokupec zabývající se ságrováním (proces při kterém se mědi zbavovaly stříbra, které obsahovaly). Dělo se tak proto, že obsah stříbra v mědi bránil jejímu praktickému využití a měl vliv na stanovení její vysoké ceny.¹³⁴

V Kutné Hoře musel být přítomen již před rokem 1468, jelikož z tohoto roku je znám zápis, kdy prodává Pikhartovský dům na rybném trhu za 55 kop grošů.¹³⁵ V úřad zemského proběře (frzuchara) byl uveden roku 1472, kdy Vladislav II. píše úředníkům mince: „*Viedieti vám dáváme, zie páni zemsstí volili sú a vzeli za frzuchara Ambrože zlatníka z Prahy, na místo Václava Ssvába, kterýzto umrzel gest...*“ Dále je dodáno, aby Ambrož zlatník požíval stejných důchodů jako jeho předchůdce (48 grošů týdně).¹³⁶ Své přízvisko „z Hrádku“ získává zřejmě r. 1474, kdy zakupuje tvrz Hrádek (nacházející se v Kutné Hoře) od Jana z Mikovic za 95 kop grošů českých.¹³⁷ Svou pražskou huť nakonec nepoužíval pouze pro zrnění mědi,

---

¹³⁴ J. HÁSKOVÁ, *Obchod...*, s. 88 – 92.

¹³⁵ E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 359.

¹³⁶ SOKA KH, Horní a mincovní fond Kutná Hora, diplomatář úřadu horního, list 66.

¹³⁷ E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 359.

nýbrž ji roku 1477 vyměnil za Šimonovský mlýn, ležící pod Poličany¹³⁸, v těsné blízkosti Kutné Hory. Kromě své pražské huti bylo obchodem dohodnuto, že Ambrož doplatí ještě 59 kop grošů.¹³⁹ V příštích dvou letech přichází do Kutné Hory několikrát psaní týkající se zpoždění s vyplacením za služby Ambrože zlatníka, jakožto zemského úředníka na královské potřeby. „*Vznesena gest na nás, zie gste vy jesstie vedle nasseho prvného psaní a rozkázání nedali a nejednali zlatých na pozlacení Ambrozovi zlatníku na ty potrzeby, kteréz nám diela, gesstie se tomu divíme, procz se vámi ta viec prodlévá...*“¹⁴⁰ O necelý rok později přichází list podobného charakteru, adresovaný již konkrétním úředníkům mince. A to sice: Symeonovi z Vrchovišť, Zachařovi z Božetína a Janovi Charvátovi z Ostrova.¹⁴¹ Těžko se domýšlet, čeho si o takovém několikerém upomínání úředníků mince myslet. Mohlo jít o nějakou formu konkurence mezi jednotlivými úředníky, nedostatek financí nebo o pouhou liknavost, či neochotu úředníků mince. V červnu roku 1481 je zmiňován jako ručitel za dluh jistého Řehoře, v dluhu 200 zlatých, které má týž Řehoř splatit na sv. Václava mědí. Pokud by tak neučinil, tak to má doplatit penězi.¹⁴² Dále je mu městskou radou dáno městiště „*Staré Mlýny*“, aby tam mohl postavit, co se mu bude zdát za vhodné. Platit za to má 30 grošů ročně. Nicméně je zde zajímavý dodatek: „*...opatrie to, aby ssachta nebyla zassturcována. A tak, chtiel by kdo kdy Staré mlýny pavovati, aby, coz na to Ambroz naložil, zase jemu bylo navráceno a toho postúpil...*“¹⁴³ Tudíž zde se nejspíše jedná o nevyužívanou důlní šachtu, která byla dána Ambrožovi, aby místo neleželo ladem. Ovšem je zde podmínka, která Ambrože zavazuje v případě, že by někdo chtěl těžbu obnovit, k vrácení toho pozemku. Ovšem pod patřičnou finanční náhradou, která by měla vyrovnat jeho vklady do uvedeného pozemku.

---

¹³⁸ Poličany jsou součástí Kutné Hory, od které leží zhruba 3 km. Pod Poličany se táhne údolí řeky Vrchlice, kde se ve středověku nacházelo hodně mlýnů a hutí. Dodnes se zde nacházejí pozůstatky některých z nich.

¹³⁹ E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 359.

¹⁴⁰ SOkA KH, HMKH, diplomatář úřadu horního, list 67.

¹⁴¹ *Tamtéž*, list 132.

¹⁴² SOkA KH, AMKH – knihy, č. 8, A25.

¹⁴³ *Tamtéž*, A30.

Od stejného roku začíná souvislá řada zápisů týkajících se dluhů Ambrože z Hrádku (předtím v královských listech označován jako Ambrož zlatník). První se týká dluhu, který má vůči Mžitkovi z Kaňku. Není zde bohužel uvedena konkrétní suma, ale pouze způsob splácení. Ambrož má dávat Mžitkovi 3 hřivny týdně. A pokud by některý z týdnů nedal splátku, tak ten další týden jich má dát 6 pod hrozbou vězení.¹⁴⁴ Ještě ze stejného roku je znám další list krále Vladislava, který nařizuje šepmistrům, aby až do příštích vánoc neupomínali Ambrože zlatníka, Václava Prennera a Jana Sigmunda, kteří jsou rukojmími za dluh Tluchoře a Húčka v dluhu 400 zlatých uherských dlužných Kašparovi Kyrzlovi.¹⁴⁵ Další pokračování je známo až z roku 1483, kdy Ambrož z Hrádku dluží 300 zlatých uherských Vencelíkovi z Vrchovišť. Tento má být splácen mědí a pojištěn na celém Ambrožově statku.¹⁴⁶ Ze stejného roku pochází ještě celá řada zápisů týkajících se Ambrožových dluhů. Nicméně je vidět opět snaha nějaké machinace s nemovitostmi, jelikož v únoru se ujímá huti, za kterou má zaplatit 400 zlatých uherských.¹⁴⁷ V dalším záznamu se opět objevuje r. 1477 získaný mlýn pod Poličany. Ambrož z Hrádku si zde vypůjčuje 200 zlatých uherských od Mirka ze Solopisk a Mikše z Libodřic, které mají dát za něj Heřmanovi z Hodkova a na Bohdanči a Jaroslavovi z Vojkova. K tomu mají dát navíc 50 kop grošů Levovi, Janovi a Alšovi, bratrům z Chřenovic. Tudíž si zde od výše zmíněných dvou mužů zapůjčuje 200 zlatých uherských a 50 kop grošů českých na zaplacení jiných dluhů. Jako rukojmí, v případě nesplácení dluhu, jim zapisuje onen mlýn pod Poličany.¹⁴⁸ Svůj všechn statek opět zapisuje téhož roku za dluh 80 kop grošů, který dluží sirotkům Glenclovým v zastoupení pánů Pavlem Pískem a Bartošem Rožmitálem.¹⁴⁹ Kromě dluhů je účasten i obchodu, kdy ještě s pány Mikulášem Hofmistrem a Jiříkem Wojnarem získávají dvůr Ovčáry s celým příslušenstvím od pana Zachaře.¹⁵⁰

---

¹⁴⁴ *Tamtéž*, A26

¹⁴⁵ *Tamtéž* – AS, č. 177

¹⁴⁶ *Tamtéž* – knihy, č. 8, C12

¹⁴⁷ *Tamtéž*, C8.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, C9.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, C10.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, C17.

Další zápisy jsou známy až z r. 1485. V tomto roce se značně hromadí přípovědi na Ambrožovi statky. Nejprve však jeho manželka zvaná jako Ambrožová z Hrádku prodala Václavovi Drašíkovi dům ležící vedle domu Joštovského za 70 kop grošů.¹⁵¹ Dále jsou již značné přípovědi na statek pro nesplácení dluhů. Nejprve se připomíná žid Munk Yzaiáš.¹⁵² Židé sice měli pobyt v Kutné Hoře zakázaný, ale utvořili početnou komunitu v nedalekém Kolíně a odtud různými způsoby do Kutné Hory zasahovali.¹⁵³ V následujícím zápisu je několik věřitelům shrnuto dohromady. „...*Pan hofmistr od královské Mti nayprv, po jeho Mti pan mincmeustr, p. Zacharz, p. Knayslík s pan Prokop, ssafár královský. Po druhé oznámil przípovied na duom Húczkovský a na mlýn pod Policzany, po niem Beness zlatník, po niem Ssimon Orel, potom poruczníci Glenclovi Bartoss Rozmitál a Pavel Písek, po nich Yziáss žid Munk, v 90 kopách grossů gistiny aby mieli k tomu právo przedgynimi.*“¹⁵⁴ Tedy několik věřitelů najednou je zde uvedeno. Dokonce i sám královský mincmistr, nejvyšší úředník královských horních měst Beneš z Weitmille. Zřejmě pod dojmem bezvýchodnosti své majetkové situace volí Ambrož z Hrádku r. 1486 možnost útěku, který je zachycen v nejstarší městské trhové knize zachycen takto: „*Krtek Ambroz frzuchar, zadluziv se králi, ussel gest precz. Stek jeho Hrádek spadl na krále a ten dal rukogmím za Krtka Benessovi z Weitmille, mincmistru, Mikulassovi z Skalice, hofmistru a Zachari z Bozetína, urzedníkům mince.*“¹⁵⁵ Jeho mlýn pod Poličany získali Mirek z Peček a Mikš z Třebětic, kteří měli u Ambrože dluh 130 kop grošů českých a r. 1491 jej za uvedenou sumu prodávají Pavlu mlynáři.¹⁵⁶

Ambrož z Hrádku byl jistě velice tragickou osobností, která neměla ve svých finančních operacích valné úspěchy. Již jeho současníci mu začali přezdívat „krtek,“ což samo o sobě nasvědčuje nevalnému mínění o jeho osobě. Otázkou je však, zda vše vykonal vědomě, nebo se stal obětí svých špatně promyšlených finančních operací. První část jeho působení v Kutné

---

¹⁵¹ *Tamtéž*, D4.

¹⁵² *Tamtéž*, D20

¹⁵³ F. HOFFMAN, *Středověké město...*, s. 391.

¹⁵⁴ SOKA KH, AMKH – knihy, č. 8, D20.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, č. 361, P36.

¹⁵⁶ E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 360.

Hoře zachycená skrze zápisy v městských knihách nasvědčuje začátku slibné kariéry královského úředníka v nejbohatším městě českých zemí. V listech krále Vladislava můžeme vypočítat formu přichylnosti krále k tomuto muži, jelikož jsou další horní úředníci upomínáni vůči nevyplněným závazkům vůči jemu. Spíše by se ale dalo říci, že důležitá byla pozice, kterou vykonával, jelikož byl dozorčím orgánem jmenovaným zemskými stavy. Zakoupil i řadu nemovitostí a za svou pražskou huť vyměnil v nedaleké vzdálenosti od Kutné Hory mlýn. Od roku 1481 se však v pramenech objevují značné dluhy, které se v dalších letech hromadí a roku 1486 vrcholí jeho útekem. Co však bylo příčinou konce tak slibně vypadající kariéry? Kromě královského úředníka byl i rudokupcem zabývajícím se obchodem se stříbrnou rudou. Ve své osobě spojil více funkcí, ze kterých chtěl vytěžit co nejvíce. Z dochovaných pramenů je možno vysledovat časté finanční operace s nemovitostmi, které zakupoval, vyměňoval a ručil jimi. Tudíž si myslím, že nemovitosti byly pro něj prostředkem k získání dalšího finančního profitu. Vypůjčoval si peníze potřebné pro jeho další podnikání, za které ručil svými nemovitostmi. Obchody zřejmě nešly, tak jak si představoval a celá finanční konstrukce se začala hroutit. A když vše nevycházelo, jak mělo, tak se to pokusil zachránit dalšími finančními operacemi, a tím se jeho situace dále zhoršila. Na svou osobu si naložil zřejmě více než, dokázal unést a vše dopadlo útekem kvůli značným dluhům. Nelze jinak než souhlasit s Emanuelem Lemingerem, který své poznatky o tomto muži uzavírá větou: „*Osud Ambrožův jest dokladem, že Kutná Hora nebyla pro každého eldorádem.*“¹⁵⁷

5.4 Jan Charvát z Ostrova

S postavou Jana Charváta z Ostrova¹⁵⁸ se prvně setkáváme k roku 1470 hned v několika majetkových transakcích, ve kterých zakupuje za Kouřimskou bránou zahradu za 50 kop grošů¹⁵⁹ a následně dva domy. Prvním byl dům Názovský koupený za 125 kop grošů a druhým dům

---

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 360

¹⁵⁸ Není jasné, o který dnešní Ostrov se jedná. Nikde se o tom nedochovaly zmínky. Může se jednat o zaniklou lokalitu, nebo o některou z dosud existujících. V úvahu připadá malá vesnice Ostrov nedaleko Zbraslavic zhruba 25 km od Kutné Hory.

¹⁵⁹ SOKA KH, AMKH – knihy, č. 362, V15.

koupený od Toníka ševce za 25 kop grošů.¹⁶⁰ Úředníkem mince byl v letech 1476 – 1482. Zároveň s touto funkcí se však věnoval i rudokupectví. Přičemž mezi rudokupci se objevuje v roce 1474. Za dobu své činnosti v horním úřadu si udělal zjevnou představu o obchodu s mědí a byl tak schopen složit úřad a vydat se vlastní cestou obchodování.¹⁶¹ Z doby po ukončení kariéry úředníka mince pochází také komplikované zápisy, které se týkají značných dlužných částek a jsou tak daleko obsáhlejší.

Léta 1474 – 1482 začínají zápisem, kdy je Jan Charvát dlužen Ondřejovi Gebhartovi za Jandu erckafěře. Smlouva byla učiněna skrze Zikmunda z Rohozce. Janda dluží Gebhartovi 425 zlatých uherských a Jan Charvát se tento dluh zavazuje platit. Je zde rozepsán přesně průběh splácení: „...*slibuge pan Charvát platiti rozdielnie na masopust nayprv przissti sto zlatých a potom hned na bozie tielo sto zlatých a trzetich sto zlatych na swaty waczlaw a posledních 125 zlatých na wanocze potom przisti...*“¹⁶² Následně získává dědičnou kapli v chrámu sv. Barbory od Prokopa krayczyho, který jí „...*wzdawa mocznie Janovi Charvátovi diediczky ziadneho prava sobie nepozuistawa...*“¹⁶³ V dalším zápise se již označuje jako úředník mince, a tudíž to bude zápis datovaný roku 1476, nebo nedlouho potom. Zde se přiznává k dluhu ve výši 243 zlatých rýnských Ondřejovi Manstytlovi z Prahy. Dluh má Jan Charvát platit po 50 zlatých na každé vánoce, až do zaplacení celého dluhu. Pokud by dlužník zemřel, tak je jeho manželka a dědicové jeho povinni zaplatit zbytek dluhu ze zděděných statků. Celý dluh je zároveň pojištěn na veškerém jeho statku.¹⁶⁴ V knize *Registrum rubeum parvum* se nacházely ještě dva zápisy. První z nich je označen jako „*Jan wsserob dluzen Charvátovi*“ a „*Jan Charvát a Waczlaw apatykárz.*“ Měly se nacházet v zadní části knihy, ale při pátrání po nich jsem přišel na to, že ona část s těmito zápisy chybí. V knize se nacházejí záznamy do roku 1478, tudíž se týkaly ještě doby, kdy byl Jan Charvát úředníkem mince.

---

¹⁶⁰ *Tamtéž*, V21.

¹⁶¹ E. LEMINGER, *Královská mincovna...*, s. 296.

¹⁶² SOkA KH, AMKH – knihy, č. 7, L5.

¹⁶³ *Tamtéž*, L8.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, L17.

Následující zápisy jsou převážně z knihy *Registrum flaveum minus*, vedenou v letech 1480 – 1494. První z nich se týká propuštění všech zápisů, které Jan Charvát vlastnil na Jandu erckafěře.¹⁶⁵ Roku 1480 je uvedeno v jiné městské knize, že Jan Charvát odevzdává svůj dům Janovi Knayslíkovi se vším příslušenstvím.¹⁶⁶ Není zde uvedena nějaká konkrétní částka, tudíž je pravděpodobné, že se jednalo o vyrovnání za nějaký dluh. To že se jednalo o znamenitého a bohatého měšťana je možno vyčíst z textu záznamu datovaného k roku 1481, kdy Jan Charvát nechal na vlastní náklad vybudovat u sv. Barbory školu, a taktéž nechal ulít veliký k tomu samému kostelu: „*leta 1481 ho pani s obeczniimi a starssimi v ssedsse se na rathúz o potreby obecznie wazili mezy tiem dobrodienie czoz Jan Charvát obczy ke cti czinil zwlasstie zie nakladem swym sskolu u ze S. barbory postawiw zvon weliky vdielati kazal tudiez y zuostali na tom aczkoli na každý duom gichzto piet skupil ulozen gt lozunk pro odprodanie. Aby wssak od Charvata nynie ani potom lozunkuv k obczy zadano nebylo powsse czasy zivota geha a pokudz tiech domow bude v drzeni nez kdyby který prodal ten ktoz kaupy dluzen bud lozunk platiti wedle polozenie a swalenie. A pani k zadosti geha rozkazali gsu to znameti tuto jakoz pak y w registrach lozunkowych psano stogy.*“¹⁶⁷ Za své dobrodiní byl tedy osvobozen od placení daně za domy do městské pokladny. Zároveň můžeme na základě tohoto zápisu určitě, že k roku 1481 vlastnil v Kutné Hoře 5 domů.

Hen první zápis po ukončení kariéry horního úředníka, pocházející z roku 1483, se týká dluhu 1828 zlatých uherských, což je suma velice značná! Smlouva o dluhu je vedena s pány Ziewoltem z Norimberka a Mikulassem Heroltem z Chebu. Tuto sumu se Jan Charvát zavazuje splácet mědi: „*...to gim slíbil splniti miedi horskú rozdielnie nayprve ten týden po boziem tiele przisstiem a nebo dwie nedieli potom 12 centyrzu miedi horské tak aby centyrz menie nedrzal trzi hrziven striebra ale viece a wie verzitele hego magy poczitati za 1 lot striebra ve zlatych vherskych dolow z te summy swrchupsane a totak slibil a ma gym plniti wzdycky na kazdého cztvrt letha y hned porzad zbiehlem od prvniego cztvrti leta poczitagic wzdy po 12*

---

¹⁶⁵ *Tamtéž*, č. 8, A13.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, č. 363. P7.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, č. 8, A19.

centyrzu az dp vyplnieni tiech 1828 zlatych...“ Zároveň jako rukojmí za tento dluh zapisuje Jan Charvát svým věřitelům své dvě huti. Obě dvě v okolí Bylan nedaleko od sebe, se vším příslušenstvím k nim.¹⁶⁸ Zde je tedy stanoven průběh splácení po čtvrt roce určeným množstvím mědi, která však nesměla mít menší obsah stříbra, než je stanoveno. Tato smlouva má však pokračování a je nahrazenou smlouvou jinou hned následujícího roku. Oproti smlouvě předcházející se již jedná o sumu celých 2000 zlatých uherských. Průběh splácení je taktéž po 12 centýřích mědi každého čtvrt roku. Jeden centýř mědi nemá mít opět méně než 3 hřivny stříbra. Dále je však určeno, že za jednu hřivnu stříbra se dlužníkovi z dluhu odečte 5 zlatých uherských. Při počtu 12 centýřů mědi s obsahem 3 hřivny stříbra každého čtvrt roku by splácení dluhu trvalo necelé tři roky. Za jedno čtvrtletí by splatil mědí 180 zlatých. Pokud by se Jan Charvát se splácením opozdil, tak to, co nezaplatil, má vyrovnat do roka a do dne. Pokud by tak neučinil, tak mají věřitelé právo učinit s jeho zapsaným majetkem, co chtějí. Zde se kromě dvou hutí ještě k zápisu přidává Charvátův dům. Na konci dlouhého zápisu je uvedena i poznámka z roku 1486, kdy věřitelé dobrovolně propouští zápisy mající na Charváta.¹⁶⁹ O značné důležitosti této záležitosti svědčí i list krále Vladislava z listopadu roku 1485, kdy žádá šepmistry za opatření, aby Ziewalt a Mikuláš nekvapili v této věci až do příjezdu mincmistra Beneše z Waitmille, kterému vyřízení Charvátovi záležitosti bylo svěřeno.¹⁷⁰ Na základě této návštěvy byl zápis na Jana Charváta propuštěn a učiněna nová smlouva skrze výše uvedeného nejvyššího mincmistra Beneše z Waitmille.¹⁷¹

Poslední léta do smrti Jana Charváta roku 1486 nebyla pouze ve znamení výše uvedeného dluhu. Dále se jednalo i o menší částky. Roku 1484 se Jan Charvát přiznává k dluhu 30 kop grošů Václavu Hamerníkovi. Toto má být splaceno po 10 kopách grošů. Nejdříve na sv. Václava, dalších 10 na vánoce a zbylých 10 opět na sv. Václava. Pokud by splácení neprobíhalo, jak je dohodnuto, tak získává Hamerník právo k jednomu

---

¹⁶⁸ *Tamtéž*, C15

¹⁶⁹ *Tamtéž*, D18.

¹⁷⁰ *Tamtéž* – AS, č. 223.

¹⁷¹ *Tamtéž* – knihy, č. 8, D18.

z Charvátových domů. K tomu je připojena poznámka, že následujícího roku byl dluh plně splacen.¹⁷² Poslední zápis před Charvátovou smrtí se týká prodeje huti pod kostelem sv. Václava. Prodal jí už dříve Orlovi, ale ten mu dluží ještě 85 kop grošů, což se řeší v tomto zápise. Zbytek sumy má Orel platit po 15 kopách na sv. Václava. Na konci zápisu je uvedeno, že tato záležitost pro nedostatek Charvátova zdraví není řešena na radnici, ale přímo u jeho lože.¹⁷³ Umírá roku 1486 ve středu po památce Nanebevzetí Panny Marie.¹⁷⁴

Obchodní působení Jana Charváta z Ostrova mezi lety 1470 – 1486 by se dalo rozdělit do několika částí. Prvně je nám znám k roku 1470. Do roku 1474, kdy je poprvé znám mezi rudokupci máme pouze pár záznamů týkajících se zakoupení zahrady a domů. V souvislosti se vstupem mezi rudokupce se množí i finanční zápisy týkající se jeho osoby. Propletení městských finančních vztahů se zrcadlí i ve vzájemném ručitelství, kdy jedna osoba se zavazuje splácet dluh, či ručit za osobu jinou. To je přesně případ zápisu známého ze začátku Charvátovy rudokupecké kariéry, kdy se zavazuje platit dluh za Jandu erckafěře. Nemyslím si, že by se ale jednalo o nějaké přátelské gesto, ale o velice propletenou síť městských finančních vztahů, umocněné ještě zvláštní povahou středověké Kutné Hory. O tom může svědčit i záznam, kdy Jan Charvát propouští zápisy mající na Jandu. Kromě ručitelství měl ale i své vlastní dluhy. Zpočátku kariéry horního úředníka to byl např. dluh 243 zlatých rýnských, což se oproti pozdějším částkám může zdát jako pakatel. Na jeho osobě může být vidět úzké propojení mezi rudokupci a horními úředníky, jelikož jak bylo výše řečeno, se mezi rudokupci objevuje již r. 1474 a od r. 1476 je horním úředníkem. Tudiž jedna osoba mohla zastávat úřad a na vedlejší obchody se nehledělo. Po skončení své kariéry horního úředníka se začal věnovat obchodu s mědí a podle svědectví městských knih se dostal do značných dluhů, které nakonec musel řešit nejvyšší mincmistr království českého. Naproti výše uvedeným dlužným částkám se bezesporu jednalo o významného a bohatého měšťana. Vždyť v uvedených pramenech se můžeme dočíst o

---

¹⁷² *Tamtéž*, D11.

¹⁷³ *Tamtéž*, FF17.

¹⁷⁴ A. REZEK, *Paměti...*, s. 46.

vlastnictví minimálně pěti domů a třech hutích! Ani Prokop Alder z Lošan dle studovaných pramenů nevlastnil takový počet hutí. Kromě toho na vlastní náklady nechal vystavět u sv. Barbory školu a ulít zvon. Vlastnil zde taktéž svou vlastní rodovou kapli. Když vyhořel chrám zasvěcený Janu Křtiteli, tak jej r. 1476 chtěl dát znovu vystavět. O dva roky déle však tento úmysl proměnil a raději tomu svatému chtěl nechat vystavět kapli nad sv. Barborou. Než se však stačilo něco stát, tak Jan Charvát zemřel.¹⁷⁵ Tyto ukazatele jednoznačně svědčí o jeho místě mezi nejbohatšími kutnohorskými měšťany 2. poloviny 15. století. A ty značné dluhy jsou dle mého názoru důsledkem zvláštní povahy kutnohorského hospodářství, kdy si těžba a obchod s kovy vyžádaly značné finanční částky pro udržení v chodu. Vždyť ten velký dluh 2000 zlatých by se na první pohled mohl zdát nesplacitelný, ale pokud by Jan Charvát nebyl již ke konci svého života nemocný, mohl se věnovat plně obchodům a platil by, jak slíbil, tak by dluh byl splacený za necelé 3 roky. To, že se zavázal splácet v takové sumě je dle mého názoru důkaz, že musel mít uložený značný kapitál ve výrobní sféře a tudíž nebyl dlužníkem typu Ambrože z Hrádku, ale zkušeným obchodníkem mající značné nemovité bohatství.

---

¹⁷⁵ J. KOŘÍNEK, *Staré paměti...*, s. 101.

Závěr

Mnou vybraný vzorek tří předních měšťanů své doby, z hlediska pohledu na jejich kariéry, se ukázal být vhodný. Ze studia městských knih a dalších dokumentů docházím k závěru, že se jednalo o osoby se značně odlišným typem finanční strategie. Prokop Alder by se mohl označit za člověka, který ve své strategii raději „sázel na jistotu“ a nepouštěl se do příliš velkých a riskantních podniků. Zdá se, že jeho primární činností byl obchod s nemovitostmi. O opatrnosti svědčí pouze jediný záznam, kdy je sám označován za dlužníka. Přesto je zřejmé, že jednalo o jednoho z nejbohatších a nejvlivnějších lidí své doby. Vlastnil domy, rodovou kapli, huť, věnoval značné částky kostelům a zřejmě stál u porevoluční obnovy Sedleckého kláštera. Podobné znaky však můžeme vidět i u Jana Charváta. Vlastnil několik domů, kapli, několik hutí a nechal postavit školu a ulít ke sv. Barboře zvon. Nicméně dle mého názoru, je mezi těmito dvěma rozdíl v opatrnosti a šetrnosti finanční strategie. Jan Charvát se očividně pustil do velkých projektů, o čemž svědčí obrovský dluh 2000 zlatých. To si však, ale vyžádala sama zvláštní povaha Kutné Hory, kde byla třeba značných investic, obzvláště když se někdo chtěl věnovat obchodu s kovy. Pro svou činnost však musel mít značný majetkový základ, což je patrné z ručitelství na výše psaném dluhu. Odtud se postupně dovídáme o vlastnictví nejméně tří hutí a několika dalších domů. Naproti tomu Ambrož z Hrádku se těmito pánům svou charakteristikou značně vymyká. Zřejmě do Kutné Hory přesídlil z Prahy, kde na Malé Straně vlastnil huť, kterou později vyměnil za mlýn pod Poličany. U jeho jména se však nemůžeme dočíst nic o vlastnictví kaple, kostelních nadáních, či jiných dobročinných skutcích. Ze začátku jeho kariéra vypadala velice slibně, ale později se značnými částkami zadlužil a počal spekulovat s nemovitostmi. Vše skončilo jeho útekem. Již svými současníky byl označován termínem „Krték“, což by samo o sobě nasvědčovalo, že ho vnímali jako defraudátora. S tímto závěrem bych mohl souhlasit. Na každý pád je zřejmé, že ať již se jednalo o nelegální obohacování, nebo pouze ztroskotání obchodních plánů, skončily jeho aktivity neúspěchem.

Studiem výše uvedených městských knih jsem zamýšlel odhalit kariéry a životy jednotlivých kutnohorských měšťanů. Z větší části se jednalo o majetkoprávní transakce, z nichž některé významnější měli dohru i u samotného nejvyššího mincmistra království českého. Jiné byly splaceny, tak jak byly dohodnuté, některé další se ukázali být vyřešené až po několika upomínáních a o výsledku jiných se nám nedochovalo zpráv. Doplnkově pak jsem mohl nalézt záznamy jiného druhu. Například o získání kaplí, věnování značných částek kostelům, či odměně za „dobročinné“ skutky. Dobročinné v uvozovkách, jelikož si myslím, že měšťané dobře věděli, jak budou odměněni. Stejně tak by se dalo hovořit o kostelních nadáních. Pro dnešního člověka je sice složité nahlédnout do vnitřního prožitku víry středověkých lidí, ale dovolil bych si tvrdit, že tak činili kvůli zajištění posmrtné spásy. Nikdo nemohl vědět, kolik roků v očistci stráví, a tak se snažili svými skutky, dobu zde strávenou zkrátit. Je také zřetelné, že majetkoprávní, či dlužní transakce neprobíhali pouze mezi dvěma subjekty. Často k jednání byly přizvány další osoby, někdo jednal v zastoupení za druhého, nebo za něj přímo ručil a zavázal se splácet dluh. To nasvědčuje značnému propletení městských vztahů. Tudiž město bylo jedním velkým organismem, kde jedna věc podmiňovala druhou.

Skrze výše uvedené charakteristiky je možno nahlédnout do vnitřního života měšťanských elit. Obchodní transakce měly nezastupitelnou úlohu v jejich životě. Ti nejbohatší byli spjati se správou Kutné Hory, se zdejší těžbou, nebo se správou a těžbou dohromady. Kromě výnosu z obchodu s kovy se dalo vydělat nejrůznějšími způsoby. Obchodováním s nemovitostmi, zakupováním věčných platů, či výnosem z mlýnů, dvorů a hutí. Kromě obchodních záležitostí měl v životě elit, jako v životě každého středověkého člověka, zásadní roli prožitek víry. Tento prožitek byl interpretován skrze vlastnictví kaplí, věnování značných částek kostelům, či jinými činy. Kutná Hora byla svého času velice specifickým organismem, který z ní udělal nejbohatší město království. I přes některá nepříznivá období, se druhou polovinou 15. století se nadechla ke svému poslednímu velkému vrcholu. Tomu také odpovídala čilá obchodní aktivita zdejších pozdně středověkých měšťanů.

Seznam použitých pramenů

Prameny vydané

KREUZ Petr – MARTINOVSKÝ Ivan – VOJTÍŠKOVÁ Jana (edd.), *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007, 526 s.

REZEK Antonín (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Svazek první*, Praha 1878. 367 s.

Prameny nevydané

Státní okresní archiv v Kutné Hoře (SOKA)

- Fond Archiv města Kutná Hora (AMKH)

- knihy, č. 7, 8, 361, 362, 363

- aktová sbírka, č. 44, 61, 177, 223

- sbírka privilegií, privilegium č. 2

- Horní a mincovní fond Kutná Hora (HMKH)

- diplomatář úřadu horního, list 66, 67, 132

Seznam použité literatury

- BÍLEK Jaroslav, *Kutnohorské dolování 9. Historický přehled k problematice poddolování, hald a Vrchlické přehrady*, Kutná Hora 2001.
- BOROVSKÝ Tomáš, *Měšťan*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002.
- BOROVSKÝ Tomáš, *Kutná Hora 1437 – 1461*, *Časopis národního muzea*, 167, 1 – 2, 1998.
- BŮŽEK Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.
- ČECHURA Jaroslav, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: *Časopis národního muzea*, roč. 157, Praha 1988.
- DOLEŽALOVÁ Eva, *Mysleli to měšťané se svou vírou vážně?* in: *Dějiny a současnost*, roč. 34, 11/2012.
- FRANCEK Jindřich, *24. 10. 1517 – Svatováclavská smlouva: Urození versus neurození*, Praha 2006.
- HÁSKOVÁ Jarmila, *Obchod s kutnohorskou mědí v 2. polovině 15. století*, in: *Příspěvky k dějinám Kutné Hory* Praha 1960.
- HOFFMAN František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.
- HOFFMAN František, *K systémové analýze středověkých měst*, *Český časopis historický* 88, 1990.
- JANGL Ladislav, *Hornický slovník*, Příbram 1986.
- JÁN Libor, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015.
- KALOUS Antonín, *Matyáš Korvín (1443 – 1490): Uherský a český král*, České Budějovice 2009.
- KAPAVÍKOVÁ Marie, *Kutnohorské radní knihy z let 1462 – 1527 a městská správa v tomto období*, *Sborník archivních prací* 23, 1973.
- KEJŘ Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.
- KOŘAN Jan, *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*, Praha 1950.
- KOŘÍNEK Jan, *Staré paměti kutnohorské*, Kutná Hora 1997.
- LEMINGER Emanuel, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912.
- MACEK Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967.

- MACEK Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471 – 1526. 3 – 4 díl*, Praha 2002.
- MERTLÍK Vladimír, *Lucemburkům v patách*, Praha 2012.
- MUSÍLEK Martin, *Patriciát: přední mezi měšťany*, in: Přemyslovci: Budování českého státu, Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička, Praha 2009.
- NUHLÍČEK Josef, *Kutná Hora v době Jiříkově*, in: Středočeský sborník historický, Jiří Tywoniak (ed.), Praha 1969.
- ORASKÝ František, *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, Kutná Hora 1985.
- PAPAJÍK David, *Ladislav Pohrobek (1440 – 1457): Uherský a český král*, České Budějovice, 2016.
- ŠANDERA Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna – opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.
- ŠIMEK Eduard, *Obyvatelstvo Kutné Hory v 2. polovině 15. století*, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory, Praha 1960.
- ŠIMEK Josef, *Kutná Hora v XV. a XVI. století*, Kutná Hora 2014, 185 s.
- ŠTROBLOVÁ Helena a kol., *Kutná Hora*, Praha 2000.
- VESELSKÝ Petr Miloslav, *Průvodce po královském horním městě Kutné Hoře a nejbližším okolí*, Kutná Hora 1999.
- VRÁTNÝ František Bedřich, *Sláva a zánik kutnohorského dolování od roku 985 do roku 1991*, Kutná Hora 1998.
- WINTER Zikmund, *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890.
- WINTER Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.